

LEDEN / ÚNOR 2018

ROMANOVODI

ROMSKÁ DUŠE | CENA 20KČ

**PEDAGOG
LUKÁŠ
KOVÁČ**

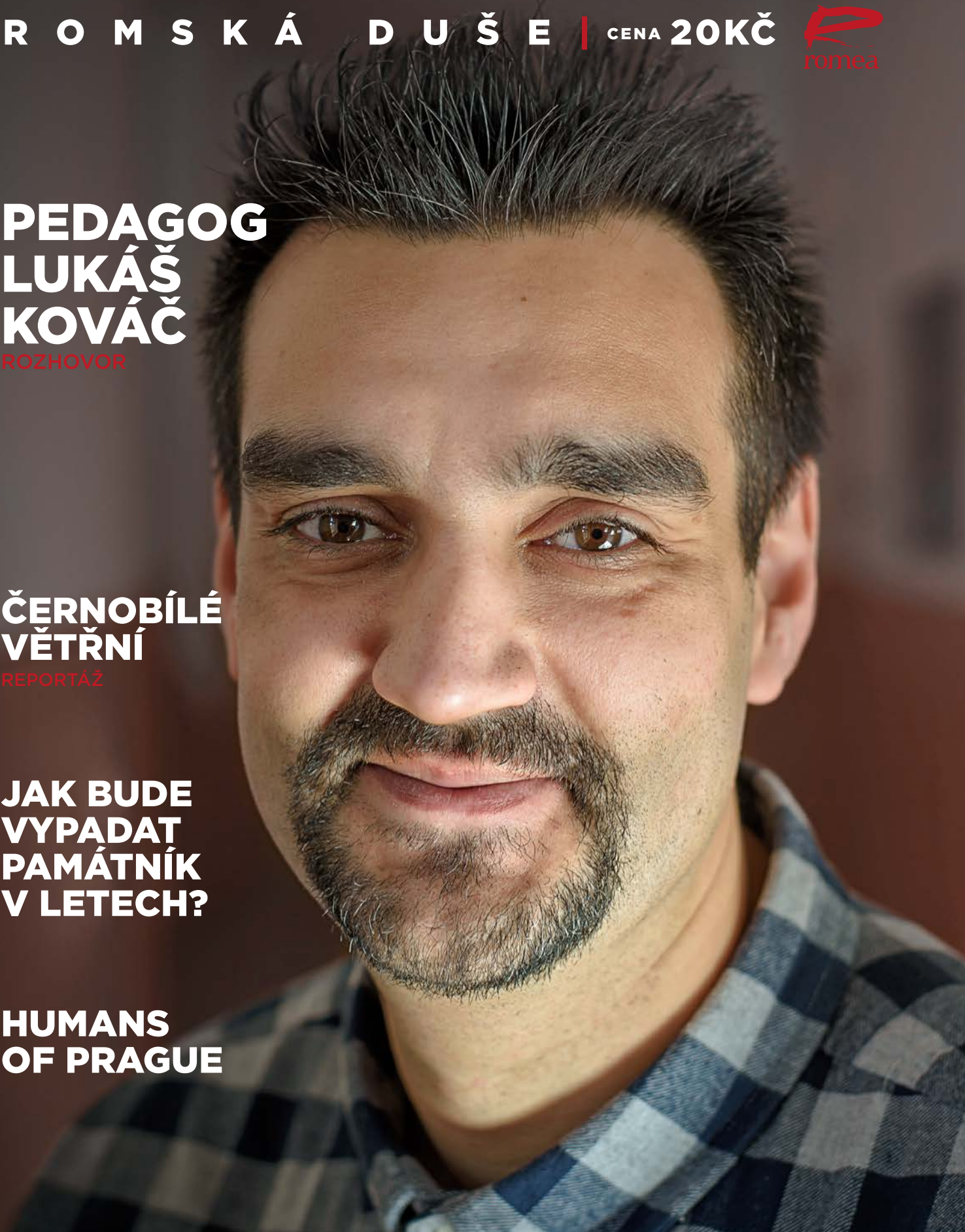
ROZHOVOR

**ČERNOBÍLÉ
VĚTRNÍ**

REPORTÁŽ

**JAK BUDE
VYPADAT
PAMÁTNÍK
V LETECH?**

**HUMANS
OF PRAGUE**

POTŘEBUJETE DOUČOVÁNÍ NEBO HLEDÁTE STÁŽ?

ROMSKÝ STIPENDIJNÍ PROGRAM PRO STUDENTY SŠ A VOŠ NENÍ JEN O STIPENDIU!

POMŮŽEME VÁM

Více se dozvíte na **WWW.ROMSKASTIPENDIA.CZ**
nebo na **doucovani@romea.cz**
a **+420 257 329 667**

Stipendium pro romské studenty a studentky středních škol a vyšších odborných škol (stipendium organizace ROMEA)

Chcete mít přehled o novinkách v politice, společnosti a kultuře?

ZAJÍMÁ VÁS ROMSKÁ TÉMATIKA?

Nespokojíte se s povrchní a manipulativní žurnalistikou, stojíte o ověřené zprávy a vyvážený pohled na palčivé společenské otázky?

PŘEDPLAŤTE SI ROMANO VOĎI!

Časopis pravidelně přináší rozhovory, reportáže a profily výrazných osobností, fundované analýzy aktuálních společenských témat, upoutávky a tipy na kulturní události, které stojí za pozornost, i přehledové studie, průřezy a ohlédnutí v čase.

OBJEDNEJTE SI ROČNÍ PŘEDPLATNÉ NA ADRESE:
www.romanovodi.cz - za 200Kč

facebook.com/romanovodi, facebook.com/sdruzeniromea

Víte-li o vhodném stánku, knihovně, instituci, knihkupectví, kulturním centru či jiném veřejném prostoru, na jehož polici by nemělo ROMANO VOĎI chybět, prosíme, kontaktujte redakci na romano.vodi@romea.cz. Zároveň vyzýváme potenciální zájemce o externí spolupráci – žurnalisty a fotografy – aby posílali své náměty a tipy na romano.vodi@romea.cz.

EDITORIAL

Když jsme se vloni na podzim domlouvali s emeritním profesorem Masarykovy univerzity, historikem a průkopníkem bádání o romském holocaustu Ctiborem Nečasem na jeho článku pro speciální listopadové vydání Romano vodi zaměřené právě na holocaust, netušili jsme, že jde o jeho poslední článek, který otiskneme. Pan profesor na sklonku roku zemřel. S nezměrnou úctou vzpomínáme na jeho laskavý a neobyčejně lidský přístup a vážíme si jeho dlouhodobé a obohacující spolupráce. Za jeho životem a dílem se ve svém článku prvního letošního dvojčísla ohlíží Renata Berkyová.

Od podpisu smlouvy o výkupu vepřina v Letech u Písku už uběhly více než čtyři měsíce. A protože bedlivě sledujeme, co se s místem bývalého tzv. cikánského tábora děje dál, připravili jsme čtení o tom, jaké plány o budoucím památníku vlastně vznikají a co se s místem aktuálně děje.

Jaké to je být romský učitel nebo co si myslí o současném školství, si Rena Horvátová v rozhovoru povídala s pedagogem střední školy v Litoměřicích Lukášem Kováčem. V rubrice profil pak představujeme talentovaného studenta, který chtěl být pomocným kuchařem, ale všechno nakonec dopadlo jinak: Michal Mižigár dnes studuje historii na univerzitě v Budapešti.

Jak se žije ve Větrní u Českého Krumlova, v obci, kde se nepodařilo zavést městskou policii, protože by to bylo drahé, a na veřejný pořádek tak dohlíží najatá bezpečnostní služba, se dočtete v reportáži. Dozvíte se také, jak se Tomáš Princ dostal k práci na svém slavném blogu Humans of Prague a o čem si povídal s Romy, které v pražských ulicích potkal. Situaci v politice po volbách ve svém komentáři hodnotí Jiří Pehe a nezapomněli jsme ani na kulturu a pravidelné seriály.

Přeji vám příjemné čtení, milí čtenáři!

JANA BAUDYŠOVÁ
šéfredaktorka

RV 1-2/2018

3 Obsah / Editorial

4-7 Být dobrým učitelem se nedá naučit

Rozhovor s pedagogem Lukášem Kováčem
Rena Horvátová

8 Výsledky voleb zvyšují riziko extrémismu

Komentář
Jiří Pehe

9 Ctibor Nečas a jeho životní dílo věnované Romům

In memoriam
Renata Berkyová

10-13 Černobílé Větrní: Strach z neznáma

Reportáž
Viola Tokárová

14-15 Měnit životy k lepšímu

Profil Michala Mižigára
Stanislava Ondová

16-17 Lety za pár let

Jak bude vypadat památník na místě holocaustu Romů?
Jana Baudyšová

18-21 Humans of Prague

Zblízka: O fotoblogu Tomáše Prince
Jana Baudyšová

22-23 Jákobovy barvy / Le Jakobskere farbi

Recenze
Renata Berkyová

24 Vychází kniha fotografií Andreje Pešty

Kultura
Muzeum romské kultury

25 Je to tak

Romaňi gili – romská píseň
Radek Banga, Renáta Kováčová

26 O Romech a gádžích

Seriál
Jan Ort

Foto na přední obálce: Lukáš Kováč (foto Petr Zewlakk Vrabec), foto na zadní obálce: Rodinná fotografie pořízená před domem Andreje Pešty na ulici Antonína Slavíka v Brně, počátek 70. let 20. stol., Brno. Foto: Andrej Pešta, ze sbírky Muzea romské kultury (z knihy Andrej Pešta: O Fotki. – doprovodné publikace k výstavě Andrej Pešta: Mire Sveti / Světy Andreje Pešty).

Číslo: 1-2 / 2018
Ročník: XV
Cena: 20 Kč

Vydavatel:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49
110 00, Praha 1
IČO: 266 13 573

Vychází za podpory
Ministerstva kultury ČR.

Redakce:
Renata Berkyová, Tomáš
Bystrý, Rena Horvátová,
František Bikár, Jana
Šedivcová, Stanislava
Ondová, Renata Kováčová,
Zdeněk Ryšavý

Adresa redakce:
ROME A, o. p. s.
Korunní 127, 130 00 Praha 3
Tel. 257 329 667,
257 322 987
E-mail: romanovodi@romea.cz
www.romanovodi.cz
www.romeaops.cz
Šéfredaktorka:
Jana Baudyšová
Editor:
Zdeněk Ryšavý
Jazykové korektury:
Lenka Jandáková

Překlady do romského
jazyka:
Eva Danišová
Korektury romského
jazyka:
Jan Ort
Grafika:
Bantu Design s. r. o.
Inzerce:
Zdeněk Ryšavý
Předplatné:
romanovodi@romea.cz
Osvit a tisk:
Studio WINTER, s. r. o.
Distribuce:
Dub, s. r. o.
Periodicita magazínu:
10x ročně
Registrační číslo MK ČR:
E 14163

BÝT DOBRÝM UČITELEM SE NEDÁ NAUČIT

Rena Horvátová / foto: Petr Zewlakk Vrabec

Odjakživa se chtěl stát učitelem v oboru hotelnictví a gastronomie. To se mu taky před dvanácti lety splnilo. Pedagogickou kariéru odstartoval **Lukáš Kováč** na jedné z pražských středních škol, po ukončení pedagogického minima na Západočeské univerzitě, dnes působí na Střední škole pedagogické, hotelnictví a služeb Litoměřice, kde vyučuje odborné předměty týkající se ekonomie, gastronomie a výživy.

Co bylo vaší motivací stát se učitelem?

V tom jsem měl jasno už poměrně v útlém věku. Podle rodičů jsem měl od svých deseti let tendenci pořád někoho poučovat a předávat mu znalosti. Rád jsem se vzdělával, zajímal se o věci, které mé vrstevníky nezajímaly. Sice se mi ten cíl trochu oddálil tím, že jsem chtěl vyučovat odborné gastronomické předměty, ale nakonec jsem vysokou školu zaměřenou na tento směr vystudoval a vystudoval jsem i pedagogickou část, a nikdy jsem toho nelitoval.

Setkal jste se někdy s negativní zkušeností? Třeba ze strany kolegů? Přeci jenom Rom za katedrou není zrovna častým jevem...

Ale to víte, že ano. V předchozím zaměstnání jsem kvůli jedné kolegyni zažil na vlastní kůži, co to je, když někomu vadíte jako Rom, byť můžete být vzdělaný a pracovitý. Kolegyně nemohla překousnout, že na rozdíl od ní jsem vystudoval odborné předměty a jsem tedy v oboru plnohodnotně kvalifikovaný pedagog. Zlom přišel po roce a půl, když jsme spolu museli spolupracovat. Přiznala se, že pro ni bylo těžké přijmout, že Rom zaujal lepší pozici než ona. Nakonec uznala, že mé kvality jsou opravdu na vysoké úrovni a že jsem si své pracovní místo zasloužil. Jednou jsem také musel čelit obvinění, že jsem si titul koupil. Až po čase se z mého kolegy stal opravdu dobrý kolega. A zase mi mezi čtyřma očima řekl, že by nikdy nečekal, že by Rom mohl být vysokoškolák.

Čím si to vysvětlujete?

Víte, moje zkušenosti mě utvrzují v tom, že majorita žije neustále v predsudcích. Romové, podle některých výzkumů, po dlouhou dobu byli a možná stále jsou vnímáni jako nevzdělatelní nebo méně vzdělatelní, bez dalšího zájmu o vzdělání. A to má bohužel stále ještě většina hluboko zakořeněné. A pokud se ocitne Rom na vyšší pozici, a ještě k tomu s vysokoškolským vzděláním, tak to veřejnost nechápe a někdy i špatně vnímá.

Pozorujete, že by vás studenti, jejich rodiče, vnímali jinak poté, co zjistí, že jste Rom?

Tak tohle jsem vnímal někdy v mých prvopočátcích, kdy jsem začínal učit v Praze a v hradeckém kraji. To jsem byl asi trochu za učitele exota, někdy jsem přistihl žáky, že na mě pohlíželi trochu jinak. Dnes po osmi letech na naší škole v Litoměřicích to prakticky ani nevnímám a nezabývám se tím. Spíš v posledních letech zaznamenávám od rodičů kladný postoj, vnímám i to, že Roma učitele vítají pozitivně i rodiče romských studentů.

Když zmiňujete romské studenty, kolik jich vlastně na vaší škole studuje a jaká je jejich úspěšnost dokončení studia?

U nás v Litoměřicích nežijí Romové v takové koncentraci jako třeba v jiných městech. Nemůžu říct, že bychom byli školou s velkým počtem romských žáků, ale nejsme ani školou, která by zaznamenala nezájem romských studentů o studium. Momentálně máme kolem osmi set studentů a Romů, kteří se za Romy otevřeně prohlašují, u nás studuje tak kolem deseti, což není zanedbatelné číslo. Poslední tři roky si všímám, že romští studenti mají tendenci studia dokončit a nevybírat si jen z učňovských oborů, ale vrhají se častěji i do těch maturitních. Ještě tak pět let zpátky byl objem studentů větší, ale zdálo se, že někteří časem narazili na nějakou socioekonomickou bariéru, kdy rodina neufinancovala dojíždění nebo nákup školních pomůcek. Nebo se z nich stali takoví „školní turisté“, kdy první rok přestupují ze školy na školu, až ze vzdělávacího procesu nakonec úplně vyskočí.

Myslíte si, že současný výběr učebních oborů odpovídá reálné poptávce zaměstnavatelů?

Nevím, jak to funguje jinde, ale třeba naše škola se snaží neustále inovovat studijní obory a přizpůsobovat je poptávce v regionu. Reagujeme na poptávku po elektrikářích, proto už druhým rokem máme otevřený tříletý obor elektrikář, od září proběhla i třetí aktualizace oboru hotelnictví a turismus, který si nejvíce vybírají romští studenti. Plánujeme otevřít nové obory pro cestovní ruch, animátory a průvodce, v oblasti gastronomie se zaměřit na hotelovou gastronomii. Nabízíme studentům i několik maturitních oborů, jako je sociální činnost, mohou studovat předškolní a mimoškolní pedagogiku nebo pedagogické lyceum, které je spíše gymnaziálního charakteru.

Je problém umístit studenty na praxe, když třeba mají piercingy, růžové vlasy, výrazné tetování, cizí přízvuk? Máte od poskytovatelů praxí informaci, že si zákazníci nepřejí, aby je obsluhoval třeba Rom?

Romští studenti nikdy nebyli odmítnuti na praxi jenom kvůli barvě kůže, hotel v Karlových Varech si je naopak velmi pochvaluje a Romové patří mezi jedny z nejlepších na praxi. Ale pokud jde o výrazné tetování, tak většina smluvních pracovišť je ztotožněná s naším kodexem, jak by měl vypadat pracovník ve službách a který je zakotven i ve školním řadu. Každý uchazeč o gastronomický obor se s ním musí ztotožnit. Pokud někdo bude mít piercing, musí být přelepený. Výrazné tetování, dnes běžné u mladých, zase zakryté dlouhou košilí. Ale stává se, že studenti mají potetovaný obličej, obočí nebo prsty, ti pak nemohou v tomto oboru působit, protože je to proti kodexu, který se běžně v praxi uplatňuje. Jde nám především o to, aby naši absolventi neměli později při hledání práce problémy s odmítnutím.

Proč podle vás učitelé oproti dřívějšíku ztratili prestiž a úctu rodičů, a tedy potažmo i studentů?

Každý učitel vám dnes řekne, že je to profese nevědná. Rodič v dnešní uspěchané době očekává, že může přenést část svých kompetencí v oblasti výchovy a informovanosti dítěte na školu. Mnohokrát to nevychází. Škola má vzdělávací

funkci, ta výchovná je rovněž důležitá a úzce se vzdělávací souvisí, ale je těžké zformovat šestnáctileté dítě, které si nese návyky chování a vystupování z rodiny. Děti kopírují své rodiče, kteří návyky běžné společnosti také občas nemají. Tady to moc smysl nemá, ale třeba v předškolním věku nebo na prvním stupni to naopak smysl má obrovský. Prestiž našeho povolání se snížila na žebříčku hodnot dávno. Naše profese je společensky i ekonomicky nedocenené povolání. Je to i tím, že dlouhodobě nemáme podporu ani na vládní úrovni, ani u veřejnosti. Mnoho lidí zastává názor, že jako učitel odučíte pár hodin a jdete domů. Neuvědomují si, že děti ve škole tráví podstatnou část dne, něco zahrne příprava, písemky, úkoly... Každá hodina je jiná, každá třída je jiná a dobrý učitel se tomu musí přizpůsobit.

Jak se díváte na šikanu pedagogů? Je to nový fenomén, že žáci či studenti šikanují kantory, nebo tu tento problém byl vždycky a jen se o něm dnes víc mluví?

Šikana žádný nový fenomén rozhodně není. Jen se využívají nové prostředky,

které jdou s dobou. Ať je to elektronizace nebo jiný způsob, jak na někoho zaútočit. Šikana se vždycky objevovala a objevovat bude, jen je otázka, co je šikana a co obtěžování ze strany studentů. Já osobně mám zkušenost s obtěžováním, kdy před lety vznikly fiktivní profily s mým jménem na různých seznamkách, chodily mi podivné emaily apod. Já to tehdy řešil s klidem, obeznámil jsem o tom policii, vyšetřování trvalo asi dva roky. A opravdu nejsem sám, kdo se s tím setkal, někteří mí kolegové mají podobnou zkušenost.

„Střední vzdělání student nenabude tím, že složí maturitu z gymnaziální matematiky.“

Podle mnohých odborníků narůstá agresivita ve společnosti. Vnímáte to z pozice pedagoga také tak?

Tak, jak narůstá agresivita ve společnosti, narůstá i u studentů. Většinou to začíná nevhodným chováním, které si nesou z domácího prostředí. Já pozoruju, že

nejvíce agresivních žáků je v učňovských oborech. Model vyloučení žáka z hodiny, tak jak funguje například v Americe, kde mají pro tyto případy speciální třídu a svou roli do jisté míry sehraávají i psycholog a speciální pedagog, není v našich podmínkách uskutečnitelný. Já jsem toho názoru, že pokud učitel není autorita a student jeví známky agrese, tak se z toho později vyvine konflikt. Učitel by se měl zajímat, proč se tak student chová. Těch problémů může mít několik: doma se něco děje, špatně se vyspal a učitel po něm chce, aby okamžitě vzal tužku a začal psát test. Chování takového dítěte, které je dysgrafik, pochází z rodiny, kde se o něj nikdo nezajímá, nebyl nikdy vyšetřen v pedagogicko-psychologické poradně, nebude stíhat psát, dřív nebo později vygraduje v agresii. Učitel, který problém neodhalí, bude žádat pro žáka trest, ale ten, který problém odhalí a poskytne žákovi podpůrnou pomoc, může tím jeho agresii snížit. A tady má právě smysl inkluze jako taková, může pomoci nejen žákům, ale i učitelům, aby vzdělávací proces byl příjemnější a lépe uchopitelný.

Je těžké v dnešní době motivovat děti k lepším školním výsledkům?

Pokud chci po studentovi, aby nějakým způsobem vyhledával informace, chci to současně z několika zdrojů. Dnes není tendence najít si v odborné knize informaci a tu si v jiné ověřit. Dnes sednou ke Googlu a první věc, která na ně vyskočí, je pro ně ta zaručená. Já se snažím se studenty takto nepracovat, a naopak je vést k tomu, aby si informace ověřovali a vyhledávali správným způsobem.

Je z vašeho pohledu školský systém, tak jak je zavedený, v dnešní době dostatečný?

Školský systém, tak jak jej tady známe po generace, je na velmi dobré úrovni. Pokud jej tedy srovnám se školstvím v Evropské unii, nemyslím si, že bychom měli oproti jiným státům jakkoliv školství rozladěné nebo ve špatném stavu. Naopak, spousta i našich studentů odchází do zahraničí jako plně kvalifikovaní zaměstnanci.

Jaký zastáváte názor na jednotné státní maturity?

Osobně patřím mezi zastánce státních maturit, a to i přesto, že mám výtky ke společné matematice pro všechny typy škol. Matematika mi přijde zbytečně přecenená, až nadhodnocená, a určité by stálo za to ji rozlišovat. Střední vzdělání student nenabude tím, že složí maturitu z gymnaziální matematiky. Na jedné straně chápu, že pokud chceme pokračovat na vysoké škole, měli bychom mít všichni stejnou startovací čáru. Na druhou stranu by to byla možnost, jak ulevit nejen školám, ale hlavně i žákům samotným, kteří se chtějí dál specializovat na určitou profesi. Jasně, pokud studuji průmyslovou školu a chci jít dál studovat technický směr, pak má matematika v takovém rozsahu smysl. V opačném případě to moc smysl nemá. Ale jsem zastáncem státní maturity především z jednoho prostého důvodu, že nám zprůhlední a zviditelní učňovské školství. Můj názor je, že spousta studentů, kteří jdou na střední školu, často přecení své síly a přijdou na to, že na maturitní obor zkrátka nemají. A právě státní maturita bude společně se státní přijímací zkouškou bariérou, která navrátí zpět do učňovského školství žáky, kteří se budou profesně vzdělávat a nebudou zbytečně utíkat do maturitního vzdělávání. ●

LUKÁŠ KOVÁČ (1984)

pochází z Chomutova, vystudoval střední hotelovou školu, na Univerzitě Tomáše Bati Fakultu technologickou obor chemie potravin a na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem obor školský management. Dva roky učil na střední škole v Praze, po ukončení pedagogického minima na Západočeské univerzitě v Plzni, nyní působí na Střední škole pedagogické, hotelnictví a služeb Litoměřice, kde učí ekonomické a přírodovědné předměty a odborné předměty týkající se gastronomie a výživy člověka.

VÝSLEDKY VOLEB ZVYŠUJÍ RIZIKO EXTRÉMISMU

Jiří Pehe / Foto: Jiří Salík Sláma

Výsledky říjnových voleb do Poslanecké sněmovny v kombinaci s výsledky prezidentské volby dále snížily práh pro projevy extrémistických nálad v České republice. Hnutí ANO, které zvítězilo ve sněmovních volbách, bohužel jednoznačně nevyloučilo spolupráci s krajně pravicovým hnutím Svoboda a přímá demokracie Tomia Okamury.

I když se šéf hnutí ANO Andrej Babiš zatím brání otevřené vládní spolupráci s SPD, pomohl Okamurově hnutí k významným postům ve Sněmovně. Když Okamura pronesl na adresu bývalého koncentračního a pracovního tábora v Letech Iživé výroky, které urazily památku romských obětí holokaustu, ANO se odmítlo připojit k většině ostatních stran, které volaly po odvolání Okamury z postu místopředsedy PS.

Jakkoliv se Babiš zřejmě chová k SPD tímto relativně vstřícným způsobem zejména proto, že využívá hrozbu spolupráce s SPD jako formu nátlaku na tradiční strany, které s ní odmítají spolupracovat, jeho cynická taktika už bohužel do jisté míry dál posunula hranice extrémistických postojů, které jsou v České republice akceptovatelné. Ty lze totiž zatlačit do defenzivy jen jasným odmítáním.

SPD je bohužel dál legitimizována i postoji znovuzvoleného prezidenta Miloše Zemana. Ten nejenže před pre-

zidentskou volbou navštívil sjezd SPD, ale Okamurovi otevřel i dveře do svého nejbližšího okolí, když mu umožnil účast

na oslavách jeho vítězství v prezidentské volbě.

Zemana, Okamuru i Babiše spojovaly v minulosti silné protimigrační sentimenty. Jenže s tím, jak migrační

krize odeznívá, začal se Okamura hned po volbách vracet ke své protiromské agendě. Jeho výrok o Letech je součástí této taktiky.

I když Babiš ví, že by pro něj bylo velmi riskantní se zaplést – už kvůli jeho mezinárodní pověsti – do přímé spolupráce s Okamurou, jeho relativně benevolentní postoje k SPD, podporované prezidentem, mohou extrémisty dál posílit. A to zejména tím, že dál posunují vnímání toho, co je v politickém diskurzu už nepřijatelné.

V tom se současná politická situace bohužel dost liší od první poloviny 90. let, kdy Sládkovi Republikáni měli sice také poměrně vysokou podporu, ale byli ostatními stranami zcela vyloučeni ze „slušné společnosti“. V současnosti se to ve vztahu k SPD neděje, což může přispět k tomu, že řada voličů, kteří zatím váhali s podporou SPD, usoudí, že postoje této strany jsou přijatelné. Ze strany prezidenta i Babiše je to bohužel hra s ohněm. ●

CTIBOR NEČAS A JEHO ŽIVOTNÍ DÍLO VĚNOVANÉ ROMŮM

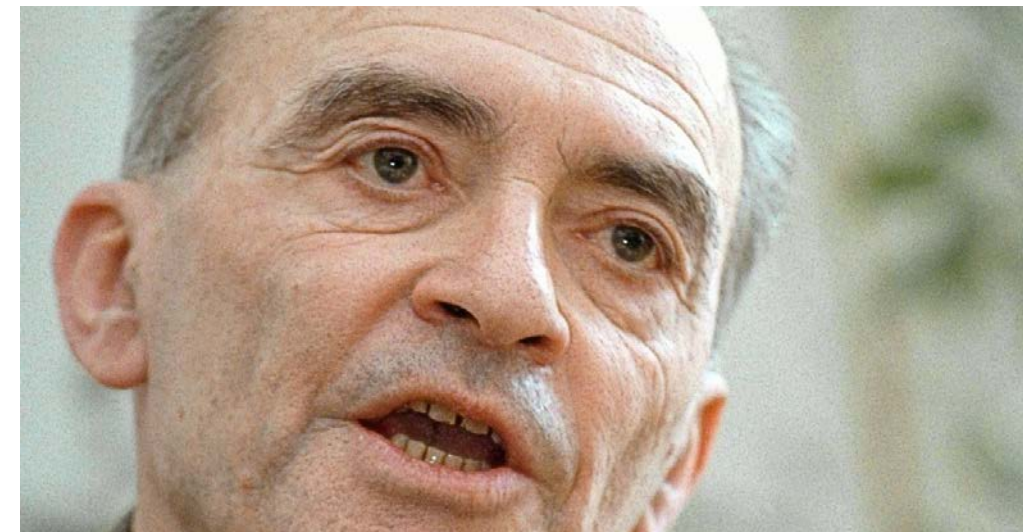
Renata Berkyová / Foto: ČTK

Emeritní profesor dějin **PhDr. Ctibor Nečas** by letos v červenci oslavil své 85. narozeniny. Mezinárodně uznávaný odborník, oblíbený profesor a také pravý gentleman, slušný a skromný člověk, jak ho popisují mj. lidé, kteří ho znali, zanechal za sebou dílo, které má celospolečenský význam. Zásadní část svého akademického života věnoval historii Romů a romskému holokaustu.

Ctibor Nečas vystudoval historii na Masarykově Univerzitě v Brně a na Jagellonské univerzitě v Krakově. Dlouhá léta působil nejdříve jako středoškolský a pak vysokoškolský pedagog, v roce 1992 byl jmenován profesorem obecných dějin. Jeho přednášky o romské historii se těšily mezi studenty velké oblibě a byl to právě on, kdo Janu Horváthovou, současnou ředitelku Muzea romské kultury, nasměroval v době studia historie zpátky ke kořenům, k Romům.

Jeho dílo čítá na 200 romistických knih, monografií, článků, textů. První z jeho odborných prací, které na toto téma publikoval, byl článek z roku 1972 s názvem „Cikánská otázka v letech 1938–1942“. V tomto roce byl Ctibor Nečas coby historik přizván do pracovního týmu platformy tehdejší Akademie věd vytvořené pro systematické společenskovední bádání o romské kultuře a historii (do té doby byla historie Romů v komunistickém Československu v podstatě nezpracovaným tématem). Zde se seznámil s Vlastou Kladivovou, tehdejší vedoucí historické komise zmíněného týmu, bývalou osvětivskou vězenkyní, která se problematikou nacistického pronásledování Romů začala zabývat. A zároveň navázal i další kontakty s řadou osobností, jakými byly historik Bartoloměj Daniel, Milena Hübschmannová, Eva Davidová nebo Miroslav Holomek (předseda Svazu Cikánů-Romů) a další.

V kontextu tzv. cikánského tábora v Letech u Písku je důležité zmínit studii z roku 1973 Cikánský tábor v Letech u Písku (1942–1943) publikovanou v Jihočeském sborníku historickém. Na rozdíl od tábora v Hodoníně u Kunštátu se zachovala dokumentace přímo z tábora v Letech, proto se pozdější tvrzení některých badatelů o „objevení“ tábora Paulem Polanským v 90. letech jeví jako nepravdivé. V následujících letech Ctibor Nečas publikuje v nejružnějších domácích i zahraničních odborných peri-

odikách. V 80. letech publikoval jmenně seznamy vězňů protektorátních cikánských táborů, které v roce 2012 zásadně přepracoval a znovu vydal. Obdobně tak sestavil a publikoval seznamy bývalých vězňů tzv. cikánského tábora Auschwitz II – Birkenau z území Protektorátu Čechy a Morava a seznam deportovaných protektorátních Romů.

V první polovině devadesátých let vychází také dílo Nemůžeme zapomenout – Našti bisteras, které je ve zkoumání historie Romů v Čechách a na Moravě zásadním svou metodologií a přístupem, ve kterém profesor Nečas přináší vzpomínky romských pamětníků na nacistické pronásledování, což je ojedinělá publikace vzhledem k perspektivě a rozsahu i v evropském měřítku. Jedním z vrcholů badatelské činnosti je monografie (také v anglické verzi) Holocaust českých Romů, která detailně popisuje nacistické pronásledování Romů v Čechách a na Moravě a zasazuje události také do historických souvislostí.

Ctibor Nečas však nebyl pouze vědeckým badatelem, ale také aktivním v připomínání romského holokaustu v současnosti. Spolupracoval při realizaci památníků v Hodoníně u Kunštátu

a Letech u Písku, byl iniciátorem pamětní desky v brněnské ulici Masná věnované transportovaným Romům a dalších památníků připomínajících osudy Romů v konkrétních lokalitách (např. Uherčice). Do poslední chvíle psal a publikoval články, mimo jiné např. do časopisu Romano vodi. V současné době Muzeum romské kultury pokračuje v už nedokončeném projektu Ctibora Nečase, tzv. Galerie romských osobností, který chce veřejnosti představit úspěšné a zajímavé Romy, ale i neromské osobnosti, jež se Romům profesně věnují.

I samotný projekt může napovědět, že profesor Ctibor Nečas nepřechovával k Romům pouze vztah badatelský. V roce 1995 pro týdeník Respekt řekl: „Původně jsem k nim necítil nic. Dnes je chápu jako osoby sobě rovné, kteří jsou na tom bohužel velmi bídně a kteří potřebují pomoci. Někteří z nich jsou opravdu výborní a vynikající lidi. Zvláště ti staří. Třeba mi uvařili, na důkaz účty, slepičí polévku. Nebo jeden starý muž, který ležel bez nohy v takové strašné chatrči, mi na důkaz přátelství nabídl slivovici, kterou měl schovanou jako vzácnost. Takto na ně vzpomínám a mám mezi nimi skutečně dobré přátele, skoro bych řekl lepší než mezi těmi gádži.“ ●

ČERNOBÍLÉ VĚTRNÍ: STRACH Z NEZNÁMA

Text a foto: Viola Tokárová

Čtyřtisícové městečko na jihu Čech nedaleko Českého Krumlova známé jako vyloučená lokalita – Větrní. Místo, kam jsme se spolu s kolegou a dramaturgem z Českého rozhlasu Ivanem Studeným vydali prozkoumat zdejší „černobílé“ vztahy mezi Romy a majoritou.

Když přijíždíte do obce, jako první vás uvítá komín místní papírenské fabriky. Ta tu fungovala od začátku minulého století a lidé se sem stěhovali za prací z různých koutů republiky – z Chebu, Jindřichova Hradce i z Moravy. Na přelomu století ji zavřeli, mnoho z nich o práci přišlo a odstartovala éra podnikání se sociálním bydlením. Po nějaké době se papírny znovu otevřely, což vedlo k rozvoji horní části města. Dolní část, kde žijí převážně Romové, dál chátrá.

Přejedete koleje, které už pár let jen reziví, a přivítá vás šedá periferie Větrní. Obec, ve které v letech 2011 až 2014 působila Agentura pro sociální začleňování a ve volbách slavila úspěch radikální pravicová Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS). Čemu soužití jejích obyvatel čelí? Pro některé je odpověď rychlá a jednoduchá: Romové a sociální začleňování.

BEZPEČNOSTNÍ SLUŽBA MÍSTO POLICIE

Sama pocházím z Krumlova a jeho situaci důvěrně znám. S trochou nadsázky si troufnu tvrdit, že jsou u nás v republice mnohem problematičtější místa, než je Krumlov a Větrní. Něco se nafoukne, něco popoběhne od skutečnosti. Mluvila jsem s hodně lidmi a došla jsem k názoru, že obyvatelé Větrní mají strach.

„To si o nás lidi myslí, ale není to pravda. Že ve Větrní žijou jenom Cigáni, že jsou špinaví, jen fetujou a tak dále. Jsou tu drogy, je to pravda, ale ty lidi vlastně nemají smysl života, protože bílí jim taky nedají všichni šanci. Nějaký lidi mají zájem pracovat a nedosáhnout toho jenom kvůli tomu, že jsou z Větrní nebo že jsou Cigáni. Cigáni ve Větrní nejsou špatný lidi,“ říká na mikrofon jedna z místních obyvatelek, Romka.

Přítakává jí další, neromská starousedlice: „Já jsem v tom taky vyrůstala, že bych neměla mít ráda ‚Cikány‘. Jako dítě jsem samozřejmě ten názor sdílela, že jo, protože to přede mnou říkali dospělí, takže to byla automaticky ‚pravda‘. Ale v životě jsem třeba neslyšela nikoho říct, že by někoho z nich zaměstnal, když došlo na debatu se členy Dělnické strany. Ale nadávají na to, že nepracují. Protože jak ty lidi mají pracovat, když jim tu práci nikdo nechce dát.“

Dělnické straně se ve Větrní daří – její místní organizace má 46 členů. Zástupce předsedy, bývalý voják Štěpán Kaluža,

nám popsal, jak se nepovedlo zavést v obci městskou policii. Návrh přes zastupitelstvo neprošel, šlo o příliš velkou finanční zátěž do rozpočtu. Na veřejný pořádek tak ve Větrní dohlíží bezpečnostní služba, kterou si město najalo.

„Xenofobie vzniká ze strachu – z neznámého, z odlišnosti.“

Zeptali jsme se na ni místostarosty Pavla Štindla. Podle něj jde hlavně o pocit bezpečí občanů, kriminalita ve Větrní prý za poslední tři roky klesla. „Vyplývá to z celospolečenské atmosféry. Jak se neustále mluví o těch sociálně vyloučených lokalitách, mezi něž patří i určitá část Větrní, tak se tato otázka rozjitruje, často zbytečně. Když se podíváte na suchá fakta, to znamená na statistiky, tak vidíte, že nedochází k žádnému porušování zákona v měřítku větším než v období předchozím. Spíše to vypadá tak, že lidé mnohem více a precitlivěle reagují i na drobnější věci,“ přibližuje.

K nejčastějším potížím podle něj patří nesprávné parkování, porušování nočního klidu – většinou se jedná

o přestupky. „Které někomu znepříjemňují život, protože bydlí v oblasti, kde jsou soustředěné restaurace, a když jim končí provozní doba, tak se oprávněně domáhají toho, aby tam nebyl hluk. Takže jsme si řekli, pojďme pomoci alespoň tomuhle, ať ti lidé mají větší pocit, že je v obci pořádek,“ říká Štindl.

Jeden ze zaměstnanců bezpečnostní služby se jmenuje Pavel. Bývalý policista, který se svým kolegou dojíždí do Větrní v nepravidelných intervalech zhruba dvakrát týdně. Hlídka projíždí vytipovaná místa, dohlíží na pořádek a asi nejčastěji domlouvá chybně parkujícím řidičům. Řeší i noční klid, který nejvíce porušuje místní omladina. Těm pánové situaci vysvětlují a sám Pavel tvrdí, že to pochopili. Podle něj ve Větrní nejde o nějaký vyloženě velký problém – problém, který tu vidí, je soužití většiny s menšinou.

„Většina má nějakou představu, kterou dodržuje. Když mají nějaký problém, ať je to před domem nebo bytem, tak se snaží si to prostředí zlepšovat. Kdežto menšina má v sobě zakořeněný to, že to za ně někdo udělá. A myslím si, že i politika státu je bohužel taková, že s tím nic nedělá. Měli by tyhle lidi do té činnosti zapojit,“ přibližuje svůj

pohled na věc Pavel. „Když mluvíme s většinou, stěžuji si na menšinu. Když mluvíme s menšinou, jestli mají nějaké problémy, tak si chválí, že se k nim chová většina slušně, že žádné problémy nemají. Jedinej problém, jak říkám, je, že by menšina chtěla žít jako většina, ale ruku k dílu nepřiloží,“ dodává.

RODINA A VZDĚLÁNÍ

Podle mě je ve Větrní problém xenofobie a vztah s mladými Romy. Jsou divočejší a temperamentnější než většinové děti. Roli také hraje výchova a vzdělání.

„Zatím jsem s rodiči žádný problém neměla, ale myslím si, že spousta věcí se dá vyříkat. Nejdůležitější je si udělat čas, sejít se a vysvětlit si vzájemné postoje. Asi i tím, že jsem původně z Větrní, mi přišlo normální – pokud se ptáte na Romy – že s Romy vyrůstám a myslím si, že lidé, kteří jsou tady starousedlíci, ať už Romové, nebo Neromové, tak na to byli zvyklí,“ vypráví ředitelka místní základní školy Halka Jánová.

Dříve učila na škole v Českém Krumlově a rukama jí prošli studenti z romských rodin, kteří úspěšně odmaturovali. „Je mi líto, když slyším, že dítě v sedmé třídě má v plánu, že půjde na úřad práce a je to jeho celoživotní

perspektiva. A na tom, si myslím, má klíčový podíl rodina, ať už romská, nebo neromská. A to je špatně. Rozlišovat děti na romské a neromské k ničemu nevede. Spíš to vidím tak, že jsou rodiny, které mají zájem o své děti, a pak jsou rodiny, které by ho rády měly, ale nemají některé dovednosti. A proto si myslím, že je fakt důležité to s nimi zkusit, aby to ty děti poznaly,“ říká.

K výchově a rodině patří zázemí – domov. Ve větrnínském prostředí také ubytovny.

K výchově a rodině patří zázemí – domov. Ve větrnínském prostředí také ubytovny. Jsou tu hned čtyři.

U hlavní silnice na příjezdu do Větrní stojí bývalý luxusní hotel pro zámožné hosty papíren. Dříve tu fungoval kulturní sál, kino a restaurace. Dnes je z něj ubytovna, které se říká „Společňák“ – Společenský dům. S jeho dost špatným stavem se snaží vypořádat pan Bao Nuen, současný majitel. Objekt rekonstruuje, pořídil nová, plastová okna, nové dveře, plánuje se oprava střechy.

V přízemí budovy provozuje večerku. Pan Bao objekt koupil před dvěma lety a jeho firma teď musí hodně investovat, aby mohla byty dále provozovat.

„Je to dost drahý, to máte deset a půl tisíce. A my bereme oba dva důchod. Taky exekuce a všechno, a to, co nám zůstává, to zaplatíme za nájem. A jestli něco zůstane, tak dva tři tisíce,“ přibližuje zdejší život jedna z obyvatel.

Další ubytovna se nachází na Rožmberské ulici a je majetkem obce. Nájem je tu zdánlivě nižší, zato se topí v kamnech. Když si tu jeden z mých známých chtěl pronajmout byt, zjistil, že byty mají nová okna a lino, ale není v nich zavedená elektřina. Do domu s takovými podmínkami se nenastěhoval. Lidé tu však bydlí celá léta. Jsou to přistěhovanci, kteří se nastěhovali v 60. a 70. letech, když přišli za prací do místních papíren. Odstěhovat se už nechtějí, protože jsou na zdejší podmínky zvyklí. Žítí pro mladého člověka s rodinou je zde však takřka nemožné.

„Papírák“ je jednopodlažní sádrokartonová budova u kostela. Ubytovnu v ní provozuje soukromý majitel, nájem se pohybuje okolo deseti tisíc. Je tu sice větší klid než v jiných částech obce, ale i tato ubytovna má své nedostat-

ky. Jedním z nich je zima. Podle jedné z bývalých obyvatelky spí děti v zimě ve svetrech, v pokojích běhají myši. Problémy s hygienou, které budova v minulosti měla, jsou už prý vyřešené.

V současné době jsou nejvíce problémovými místy ve Větrní dva paneláky v Šumavské ulici. Je tu soukromá sociální ubytovna, kterou vlastní firma HECI. Chodby jsou zaprášené, výtah nejedí. Bydlí tu romské i neromské rodiny, nájem se pohybuje až do výše patnácti tisíc. Stojí za ním zejména vysoké zálohy, protože se počítá s tím, že se byty zničí nebo vykradou. Působí tu správci, kteří dohlíží na služby na chodbách a řeší případné problémy. Bydlí tu většinou chudí, dost často matky s dětmi na mateřské dovolené, lidé na dávkách, ale i ti, kteří pracují.

Petr Chavík, který byl posledních čtrnáct let jednatelem vlastnické firmy, vidí jako největší potíže hluk, špínu, nepořádek a poškozování společných prostor v domě. Ubytovny jsou podle něj o setkávání dvou světů – světa lidí, kteří jsou sociálně slabší, a světa vlastníků nemovitostí, které jim pronajímá.

„Musíme udělat nějakou kalkulaci, aby nám to vyšlo. Nemůže po nás někdo jako po obchodní společnosti

chtít, abychom z nějakých jiných peněz takovéhle bydlení dotovali. Podle mého názoru tady asi zaspal stát, protože ty lidi nemají kam jít,“ přibližuje svůj pohled Chavík.

„Jiní lidé, řekněme finančně silnější, nemají o bydlení tady v té budově nebo lokalitě zájem. A kdokoli jiný sem přijde, tak vidí dva aspekty: jednak tedy tu lokalitu, která není, řekněme, pro klidnější bydlení vyhlášená, spíše naopak, a jednak peníze – ta cenová relace je daleko vyšší, než když si ten byt pronajmou někde jinde,“ vysvětluje.

Na Šumavské bydlí také Mikulcovi, kteří patří do Výboru společenství vlastníků zdejších bytů. „Trápí to tady i starousedlíky, ty, co chodili celý život do práce, ženský vychovávaly děti, chlapi chodili do fabriky, i ženský taky dělaly ve fabrice. Tyhleti ‚starý Cigáni‘, ty si taky stěžují. Podle mě to dělají ty naplaveniny, co přišly z toho Chanova, Chomutova a tak,“ říká paní Mikulcová, která tu žije patnáct let a podle které tu bylo před osmi lety všechno jinak.

Sama jsem díky své bývalé práci sociální pracovnice navštěvovala ubytovny – nejen v Českém Krumlově, ale i další, v rámci Jihočeského kraje. Viděla jsem i takové, které byly v daleko

horším stavu než ty, které jsem navštívila ve Větrní. Chudí lidé se stávají hromosvodem problémů společnosti. Kriminalita, strach o své blízké, o soukromí, majetek. Dát šanci těm, kdo nemají takové štěstí jako ostatní, má smysl. Chtít je poznat, protože xenofobie vzniká ze strachu – z neznámého, z odlišnosti.

VIOLA TOKÁROVÁ (1978)

pochází z česko-romské rodiny.

Střední školu absolvovala v Českých Budějovicích, později se začala věnovat filmu – nejprve v ateliéru Karla Zemana v oboru režie a produkce, filmovou režii pak studovala i na pražské FAMU. Působila také jako sociální pracovnice nebo servírka. Věnuje se filmové tvorbě a vlastním uměleckým projektům. O soužití ve Větrní natočila spolu s dramaturgem Českého rozhlasu Ivanem Studeným rozhlasový dokument Černobílé Větrní.

MĚNIT ŽIVOTY K LEPŠÍMU

Stanislava Ondová / Foto: Archiv Michala Mižigára

Kamarádi ho znají pod přezdívkou „Mižu“. Michal Mižigár chtěl být kuchařem, ale dopadlo to jinak: sedmadvacetiletý absolvent Univerzity Karlovy v Praze dnes ovládá několik cizích jazyků a studuje historii v Budapešti.

Michal rád pracuje s dětmi a snaží se jim ukázat, čeho mohou v životě dosáhnout, když budou chtít. Vidět je také po boku známé zpěvačky Idy Kellarové a jejího dětského sboru Čavorenge. Sám úspěšně vystudoval střední i vysokou školu, libuje si v lingvistice, lektoroval nespočet přednášek o romské kultuře, pracoval na Americké ambasádě. Na tom všem by nebylo nic až tak zvláštního, kdyby Michal nebyl nedoslýchavý. Jeho potíže se sluchem, kvůli kterým je pro něj mnoho věcí obtížnějších než pro druhé, navíc vznikly úplně zbytečně.

Když ho jako malého chlapce přivedla maminka na pravidelné očkování k obvodnímu lékaři, upozorňovala předem, že je nemocný a má horečky. Pediatr přesto Michalovi injekci aplikoval a ujistil maminku, že se nic nestane. Bohužel stalo: Michal začal následkem lékařovy chyby nedoslýchát. Lékař pak v očkovacím průkazu přeškrtnl datum s aplikací a připsal poznámku „omyl“.

Už od brzkého věku se tak učil odezírat a doma nikoho nenapadlo, že by mohl mít problémy se sluchem. Přišla na to až paní učitelka ve školce – všimla si, že Michal nereaguje, když na něj mluví. Když pak měl nastoupit do první třídy na základku, nechtěli ho přijmout a navrho-

vali mamince, aby ho zapsala do zvláštní školy. Ta to však rezolutně odmítla.

„Bylo to těžké. Maminka chodila od školy ke škole, ale nálepka „hluchý Rom“ byla silnější. Až v srpnu před začátkem školního roku se jí povedlo mě zapsat do jedné z nejlepších základních škol tady v Písku,“ říká Michal.

Až do šesté třídy Michal na základní škole fungoval bez problémů, pak ale musel přestoupit, protože se škola rušila. Nový kolektiv mu to, že je Rom a že nedoslýchá, „osolil“ – s negativními reakcemi na svou adresu byl konfrontován denně.

Rozhodl se, že proti šikaně a rasismu bude bojovat všemi možnými způsoby, jen ne násilím. Začal spolužákům a učitelům prezentovat romskou kulturu a tradice, sám se začal zajímat o romskou historii a psát o romských zvycích do školního časopisu. Velkou oporou mu byl jeho strýc Matěj Sarközy, který ho do všeho zasvěcoval. Aniž by tušil, že existuje obor romistika, pustil se Michal do sbírání romských textů a pohádek, vedl si statistiky romských slov a sledoval rozdíly mezi jednotlivými dialekty. Příspěvky psal i do píseckých novin a úspěšně se účastnil Literární ceny Mileny Hübschmannové organizace ROMEA.

OD KUCHYNĚ K AKADEMII

V klubu studentů, do kterého chodil, se Michal před asistentem zmínil, že po základce nepůjde na obchodní akademii, jak se od něj očekávalo, ale na pomocného kuchaře. Vedoucí klubu však zasáhl a sehrál podobně houževnatou roli, jako před časem Michalova maminka – rozhodl se mu pomoci s přípravou na přijímací zkoušky a nenechat ho, aby se vzdal snu o maturitě. Navíc dostal „ultimátum“ od rodiny – když se na akademii nedostane, na kuchaře bude muset. Rodina se o Michala velmi bála a nechtěla dovolit, aby byl v jiném městě na internátu. Několikaměsíční dřina s doučováním, kterému zasvětil i prázdniny, se vyplatila, Michal v přijímacím řízení uspěl.

Během studia uspořádal úspěšnou výstavu o Romech, kterou spojil s oslavou jejich dubnového Mezinárodního dne. „Během toho roku jsem se seznámil se spoustou lidí. I díky tomu dopadla výstava lépe, než jsem čekal. Vystavovali jsme fotky Evy Davidové, spolupracovala s námi Jihočeská univerzita nebo Muzeum romské kultury a celé to mělo velký úspěch,“ vzpomíná. Mezi lidmi, které tehdy Michal potkal, byla i zpěvačka Ida Kellarová, se kterou se

vydal na svůj první letní tábor s dětským sborem.

Pro další studium zvolil obor romistika na Univerzitě Karlově v Praze. „Ono mi to bylo asi nějak předurčené. Navíc zastávám názor, že když se chce Rom něco dozvědět o své historii, tak musí jít na vysokou školu, protože z běžných zdrojů, to není možné studovat,“ říká.

Na univerzitě se začal zapojovat do různých projektů neziskovek a stal se z něj „aktivista na plný úvazek“. Po škole absolvoval stáž na Americké ambasádě – jako poradce pro kulturní a politické oddělení. Na starosti měl styk ambasády s Romy, účastnil se různých setkání, doprovázel velvyslance do vyločených lokalit. „Tam jsem si uvědomil, jak moc mi romistika a vzdělání v tomto oboru pomohly. Mohl jsem díky nim odborně zodpovídat různé dotazy a vyjadřovat se k tématům, která se týkala Romů,“ přibližuje Michal.

Po zkušenosti na ambasádě pracoval jako projektový asistent v organizaci OSF. Od roku 2009 se věnuje především dětem z Čavorenge. „Ida je člověk, který vás postaví před největší výzvy. Díky ní jsem začal přednášet po Evropě o Romech – a naučil se díky tomu i anglicky,“ říká.

ABY SE NEZTRÁCELY ROMSKÉ DĚJINY

Po čase se však Michal rozhodl, že projektů a aktivismu bylo dost a vrátil se ke svému původnímu a největšímu cíli: přednášet a učit o romské historii. V současné době pokračuje ve studiu na Středoevropské univerzitě v Budapešti – v programu pro Romy, kteří se po bakalářském stupni připravují na magisterské studium. U přijímaček uspěl jako jediný student z Česka.

„Začátky pro mě byly velice těžké a moje angličtina dost špatná. Skoro jsem nespál, pořádně jsem nejedl, ale nakonec jsem to zvládl. Jsou tu lidé z více než třiceti různých zemí. Je pro mě důležité být na místě, kde nejsem jediný, kdo je „jiný“, že se seznamuji s lidmi z jiných kultur,“ přibližuje.

V Budapešti má v plánu zůstat – rád by dál studoval historii a přispěl jako vědec k tomu, aby se z paměti nevytrácely romské dějiny a nevyvracel romský holokaust. „Rád bych také přispěl k tomu, aby si více mladých úspěšných Romů uvědomilo svou romskou identitu. Mezi námi je těch úspěšných mnoho, ale často

se stydí za to, že jsou Romové. Neznají svoje dějiny, nevidí ve své etnicitě nic dobrého – a to bych rád změnil. Vidím to jako svoje poslání,“ vysvětluje svou motivaci Michal.

Podobně jako mnoho mladých úspěšných Romů i Michal si je vědom, že jeho práce má i odvrácenou tvář – vzdálenost od svých nejbližších. „Svoji rodinu miluji, ale nemohu s ní být tak často, jak bych chtěl. Soukromý život nemám prakticky žádný, všechnen volný čas věnuji studiu

a práci. Jsem si vědom toho, že je to daň za to, že chci dosáhnout svého cíle a měnit životy,“ říká.

MICHAL MIŽIGÁR (1991)

Michal hovoří česky, anglicky, slovensky a domluví se i německy. Ovládá i základy polštiny, srbštiny, maďarštiny, rumunštiny a ovládá i olašskou romštinu.

LETY ZA PÁR LET

JAK BUDE VYPADAT PAMÁTNÍK NA MÍSTĚ HOLOKAUSTU ROMŮ?

Jana Baudyšová / Foto: redakce

Prostor pro rozjímání, repliky vězeňských baráků, výstavní síň v bývalém vepřině nebo alej s počtem stromů, který by symbolizoval počet obětí. Začátkem března se v Praze debatovalo o budoucí možné podobě památníku v Letech.

V panelu Diskuse k budoucí možné podobě a roli Památníku Lety u Písku, kterou moderovala Alica Heráková a kterou pořádala organizace ROMEA spolu s Muzeem romské kultury (MRK), usedli zástupci pozůstalých a pamětník Jan Hauer, za pozůstalé také architekt Zdeněk Daniel, ředitelka muzea Jana Horváthová a Veronika Patočková z německé organizace Roma Trial. Na následujících řádcích přinášíme pohledy a názory, které na setkání zazněly a ukázaly směr, jímž se diskuse o budoucí podobě památníku začala odvíjet.

VEPŘÍN JE VYKOUPEN. CO BUDE DÁL?

„Firma AGPI pracuje na likvidaci vepřína a ke konci března by mělo dojít k předání vyklizeného areálu,“ přiblížila současný stav na místě Horváthová. Muzeum plánuje, že by ještě před letními prázdninami mohla být jasná kritéria pro architektonickou soutěž. Spolupracovat chce s Českou komorou architektů i architektky se zahraničí. „Památník by měl být určen celé veřejnosti, romské i neromské, a obsahem by měla být důstojná pieta a připomínka, ale také poučení o konkrétní podobě holokaustu Romů na tomto místě, i s nutnými kulturně historickými přesahy, a možnost reflexe, jakým způsobem jsou nebo byly nebo by měly být dějiny Romů součástí dějin českých, potažmo dějin obecných,“ uvedla Horváthová.

Přiblížila také, o jaké konkrétní plochy se přesně jedná: o Kulturní památku Lety, tedy prostor okolo památníku Zdeňka Hůly, kde do současnosti probíhaly pietní akty (a který muzeum nedávno převzalo od Památníku Lidice), a dále celý přilehlý areál likvidovaného vepřína. Mezi těmito místy jsou pak obecní pozemky, na kterých se z velké části protektorátní tzv. cikánský tábor rozkládal. Přesné rozložení jeho jednotlivých částí ještě

Jeden ze dvou posledních kamionů odváží poslední prasata z vepřína (14.3. 2017). Foto: ČTK

potvrdí právě probíhající archeologický výzkum. Muzeum počítá s místem piety na ploše, kde jsou masové hroby a bývalý areál tábora. V něm by mohly být také kontrastně naznačené půdorysy původních staveb stejně jako celý areál a památník, mohyla s křesťanskou symbolikou, kde by se konaly budoucí pietní akty. Původní Hůlův památník by se bourat nemusel, stal by se součástí pietního prostoru – i jako dokument doby, kdy vznikal (v roce 1995). Představu má také o aleji – například s počtem stromů symbolizujícím počet obětí, která by mohla pietní část spojit s částí návštěvnického centra. To by mohlo stát na ploše vepřína a mohla by v něm být stálá výstava o historii tábora, nálezy z archeologického výzkumu a zázemí pro návštěvníky. Poznávací trasa by mohla vést také k památníku v obci Mirovice, kde bylo místo pohřbívání obětí v první fázi tábora, nebo na místa, na nichž vězni stavěli silnice nebo pracovali na statcích.

STŘÍZLIVÉ NEBO MODERNÍ

Čtvrtek 1. března – tedy den konání debaty na půdě Skautského institutu – nebyl samozřejmě prvním dnem, kdy se o podobě památníku hovořilo. Předcházela mu i emailová diskuse různých osobností, ze které vykristalizovaly dvě názorové polohy: jedna, zastoupená například výtvarnicí Ladislavou Gažiovou, Jiřím Danielem za pozůstalé nebo ředitelkou Institutu Tereziánské iniciativy Terezou Štěpkovou, se kloní spíše k představě klidného místa s prostorem pro rozjímání. „Myslím, že by bylo násilím udělat z památníku poutní atrakci a vycházela bych z modelové situace osamoceného návštěvníka v prostředí vzdáleném centru,“ přiblížila Gažiová.

Druhá poloha pak zdůrazňuje potřebu místa vhodného ke vzdělávání. „Myslím si, že Lety by měly mít naopak velmi moderní formu muzea, které bude svou širokou nabídkou lákat širokou veřejnost k návštěvě,“ uvedla ke své představě Monika Mihaličková s tím, že má na mysli zejména formu

zprostředkování – přiblížení prožitků lidí, kteří táborem prošli.

„Souhlasím, že by to mělo být pietní místo, které je hodné odpočinku obětí. Opravdu méně znamená v tomto případě více,“ sdělil svůj pohled Zdeněk Daniel. Podobnou představu má i Jan Hauer: „Já si myslím, že by to mělo být úplně jednoduché, tiché místo, nedělat tam žádné megalomanské stavby, vysázet stromy, pěknou mohylu, křesťanský kříž, na jednom z těch základů zbouraných baráků postavit repliku jednoho z nich (...). Přistavit z jednoho baráku, co byla prasata, třeba dřevěné centrum, udělat výstavní síň, audiovizuální koutek. Zatravnit, cestičky bych nedělal asfaltové, ale nechal bych je prашné, tak jako kdysi, nic moderního. To musí být postaru, jak je to v Osvětimi,“ říká.

Že by se mělo počítat i s poválečnou historií místa, připomněl další z pozůstalých, pan Rudolf Murka, podle kterého by se měl odkaz vepřína zachovat. „Když ho zbouráme úplně a dáme tam nějaké panely, které budou ukazovat, jak to vypadalo, tak to ztratí tu hrůzu. (...) Měli bychom ukázat lidem, že i po válce jsme byli „druhotní občané“, protože to se nedělá, postavit na takovém místě prasečák,“ řekl a zároveň podotkl, že v Osvětimi už žádné „baráky“, ve kterých byli Romové, nestojí, a na rozdíl od židovských pozůstalých tak nemají dalším generacím co ukazovat. Mezi dalšími návrhy pak zazněly tipy na využití zážitkových metod nebo audioprůvodce, kterým by hlas propůjčili právě pozůstalí nebo pamětníci letských hrůz.

Že by součástí památníku mělo být i mapování toho, co se s místem dělo po válce, si myslí i archeolog ze Západočeské univerzity Pavel Vařeka, který se už na výzkumu v místě bývalého tábora účastnil. Podle něj jde o zachycení měnícího se vztahu společnosti k minulosti. Připomněl letecké armádní snímky, které dokládají výstavbu velkovepřína a zastavení prací na místě, kde se objevily pozůstatky tábora. Jeho tým také připravuje podnět pro Ministerstvo kultury, jelikož areál tábora není ve smyslu Zákona o památkové péči dosud památkově chráněn.

PENÍZE AŽ NA PRVNÍ MÍSTĚ

Podle Jaroslava Kolčavy z Ministerstva kultury je na demolici, rekultivaci, archeologický výzkum i výstavbu památníku

Na louce za budovou byly při stavbě vepřína odhaleny základy někdejšího tábora.

plánováno 117 milionů Kč. Dalším zdrojem budou také tzv. norské fondy, ze kterých by se mělo uvolnit milion Eur – celková hodnota investice by se tedy měla pohybovat okolo 141 milionů Kč. Ministerstvo náklady na demolici odhaduje na 120 milionů, norské peníze pak mohou být použity na rekonstrukce, nikoliv na stavbu nových objektů.

Ve hře je však kromě finanční stránky i politické zázemí v místních obcích a vůle jejich vedení, které se bude vyjadřovat (a souhlasit či nesouhlasit) právě k využití obecních pozemků na místě budoucího památníku. „Někdo ze starostů může říct, tady bude demolice, budou tu jezdit nákladáky, nám to rozbije silnici, a kdo nám to pak spraví. (...) Dotkne se to územního plánu, zastupitelé budou zdvihat ruku,“ upozornil Jiří Daniel a zároveň připomněl podzimní volby, které mohou na místní radnice dosadit starosty za stran jako ANO nebo SPD.

Muzeum však místní obyvatele obejit neplánuje – naopak, rádo by je zasvětilo a přizvalo do další diskuse, která se bude konat 25. dubna v kulturním sále přímo v Letech u Písku a která bude primárně určena pro setkání s obyvateli Let a okolních obcí.

SVĚDECTVÍ MÍST A ATMOSFÉRA DOBY

Důkladné zvážení si vyžádá také odpověď na otázku, do jak velké šíře by měl památník reflektovat historické souvislosti romského holokaustu s holokaustem jako takovým. „V létě 1942, 8. srpna, vznikl tábor v Letech. Berme v úvahu, že pouhý měsíc před tím začalo fungovat celé ghetto Terezín a měsíc předtím probíhala a následně skončila heydrichiáda, to znamená, že tu máme Památník Lidice, Památník Ležáky a další

prostory. To jsou všechno místa, která by mezi sebou mohla nějakou formou začít pracovat,“ uvedl Vojtěch Kyncl z Historického ústavu Akademie věd, který je autorem současné expozice památníku v Letech. Poukázal také na pragmatický přístup škol, které by v rámci vzdělávacích zájezdů mohly upřednostňovat možnost navštívit více míst podávajících svědectví o nacistickém běsnění najednou.

„Čistě po praktické stránce by otázku kontextu mohla vyřešit například audio-nahrávka nebo průvodce – zasadit do kontextu s Památníkem Lidice nebo Ležáky –, protože pokud to budeme vnímat jako součást pronásledování lidí za války obecně, v celé jeho šířce a kontextu, tak se právě tam může ztratit kategorie romského holokaustu,“ reagovala na Kyncla například romistka Renata Berkyová. Podobně věc vnímá Tereza Štěpková, podle které není úkolem místa, jako jsou Lety u Písku, zasazovat do kontextu, ale hovořit o své vlastní autentické zkušenosti.

Podle ředitelky muzea je vytváření kontextu romského holokaustu nutné, aby se vědělo, jaké je jeho místo v něm. Připomněla historické souvislosti státních politik diskriminace Romů sahajících až do období Rakouska-Uherska a První republiky, maskování rasismu zaměřeného proti „Cikánům“ za postupy proti „asociálům“. „Myslím si, že je velice důležité mít jak svébytnost, tak i dlouhou historii diskriminace Romů už za Rakouska Uherska, První republiky a pak později i po válce, ale zároveň i kontext války a diskriminace nejenom Romů,“ navázala na Horváthovou svým pohledem Kateřina Čapková z Ústavu pro soudobé dějiny. ●

HUMANS OF PRAGUE

Jana Baudyšová / Foto: Tomáš Princ

„Tohle jsem já, kdo pro vás už pátým rokem zaznamenává příběhy lidí z pražských ulic,“ napsal ke svému portrétu v den, kdy světlo světa spatřila knížka se stejným názvem jako jeho slavný blog. Byla to nejspíš první fotka na facebookovém profilu Humans of Prague, kterou nefotil sám jeho autor – **Tomáš Princ**.

Každý měsíc od července roku 2013 oslovil na ulici desítky, někdy stovky lidí, aby jim položil otázku: Mohl bych vás vyfotit? „Jestli jsem si z těch několika tisíců rozhovorů, které jsem v uplynulých letech v Praze absolvoval, něco vzal, tak především silné přesvědčení, že ačkoliv do života nevybíháme ze stejné startovní čáry, ačkoli se naše konkrétní životní zkušenost liší a ačkoli si z nich pro svůj život, i své politické přesvědčení, vyvozuje jiné věci, tak všichni toužíme po stejných věcech: po lásce, porozumění a bezpečí,“ říká.

OD ROMSKÉ OSADY K NAIROBI

Fotografie lidí „města pražského“ ale zdaleka nejsou prvním počinem, do kterého se pustil. V roce 2010 se díky práci na své bakalářce vydal do – dnes již neexistující, tehdy jedné z nejznámějších – romské osady Letanovský mlýn, co by kamenem dohodil od Slovenského ráje.

V osadě rozdál sedm fotoaparátů na jedno použití žákům druhého stupně základní školy, aby pořídili snímky podle jednoduchého zadání. „Zkoumal jsem, jakým způsobem mladí lidé z osady vnímají prostor, kde žijí. Jedna z výzkumných metod, kterou jsem využíval, se nazývá „photo-voice“ a je založena na tom, že samotní účastníci výzkumu fotografují, v tomto případě pro ně důležitá místa,“ přibližuje a dodává, že podobné výzkumné metody v rámci antropologie ho vlastně k myšlence Humans of Prague později navedly.

„Stejně jako u tohoto výzkumu i v práci na blogu je pro mě základní myšlenka ‚zaznamenat, jak svět vnímají druzí lidé‘. Tehdy ‚jejich vlastními očima‘, dnes ‚svými vlastními slovy‘,“ říká Princ. Z návštěvy Letanovského mlýna vznikl také cyklus dokumentárních fotografií „Dětství v romské kolonii na Slovensku“ (Growing up in Slovakian Gypsy Colony).

O dva roky později se na čtvrt roku stal dobrovolníkem v Nairobi. Šlo o jednu z místních neziskových organizací – MYSA, která působí v chudinských částech města a využívá sport, přede-

vším fotbal, jako prostředek osobního a společenského rozvoje. Zároveň dětem a mladým poskytuje možnost vzdělávat se v různých oblastech – Princ v ní působil jako lektor filmu a fotografie.

„Byla to pro mě důležitá zkušenost, opět i vzhledem k tomu, co dnes dělám. To, že jsem se tam setkal s lidmi, kteří vyrostli ve zcela jiném kulturním a sociálním prostředí, mi na začátku práce na Humans of Prague pomohlo překonat ostych, který přirozeně cítíme, když máme na ulici oslovit někoho cizího,“ vzpomíná.

KDYBY PRINC POTKAL PRINCE

Kdybyste nebyl Tomáš Princ a Tomáš Princ by vás potkal v ulicích města se svým fotoaparátem – a zeptal se, o čem teď třeba přemýšlíte, co byste odpověděl, ptám se.

„Na to se takto obecně těžko odpovídá. Když s lidmi na ulici mluvím, tak si uvědomuji, jak moc záleží na tom, v jaké chvíli člověka zastihnu. Stejně jako druzí i já mám někdy chvíli, kdy přemýšlím spíše obecně o různých aktuálních tématech, jindy hodně přemýšlím o lidech okolo mě nebo o své práci, ať minulé, či budoucí. Teď se brzy chystáme jet na svatební cestu, a tak bych možná začal mluvit o tom, jak se těším, jak mě baví dopředu cestu plánovat, nebo o tom, jak se člověk často při cestování cítí úplně jinak, než když je doma,“ odpovídá.

Vedle fotografie se věnuje také videu – svým vlastním nápadům i natáčení na zakázku. V druhém případě považuje za štěstí, že i tam má většinou dostatek prostoru pro svou tvorbu. „To je třeba příklad video série ‚Pod rukama‘, ve

které zachycují lidi, kteří pracují rukama s určitým materiálem. V posledních letech vznikly například díly o hrnčíři, nožíři, staviteli letadel, houslaři, lukaři, textilní výtvarnici nebo scénografce,“ popisuje Princ.

S Humans of Prague však po krátké pauze nekončí – naopak, rád by se vydal i do dalších regionů. Do ulic se se svým fotoaparátem plánuje vydat opět na jaře. Pro čtenáře prvního letošního vydání Romano vodí poskytl Tomáš Princ ukázkou právě ze své stejnojmenné knihy.

TOMÁŠ PRINC (1985)

je fotograf a filmař z Prahy. Absolvoval VOŠ publicistiky a FHS UK v Praze. Během studia ho ovlivnila tvorba českého filmového dokumentaristy Jana Špáty a kvalitativní výzkumné metody kulturní a vizuální antropologie. Humans of Prague byl v roce 2016 oceněn jako nejlepší blog roku v soutěži Magnesia Litera. Název blogu odkazuje na projekt Humans of New York amerického fotografa Brandona Stantona. Knihu Humans of Prague, která tvoří výběr toho nejlepšího ze stejnojmenného blogu, vydalo nakladatelství Labyrint.

HUMANS OF PRAGUE

Jana Baudyšová / Foto: Tomáš Princ

„Kada som me, ko vaš tumenge imar pandž berš kidel upre o vakeribena pal o manuša pre Prahakere droma Prahate,“ irinda kije peskero portretos divese, kana gejla avri e gendí, savi vičinda avka, sar leskero ašundo blogos. Talam has oda perši fotka pre facebookovo profilos Humans of Prague, savi na kerdá korkoro o autoris – **O Tomáš Princ**.

ROMAŇA VATRATAR KIJO NAIROBI

O fotki le manušendar „Prahakere forostar“ nane perši buti, savi chudfa te kerel. Andro berš 2010, sar kerelas e bakalarsko buti gejla andre – adadžives imar odoj nane, akor oda has jekh ašundi - romaňi vatra Letanovský mlýn, ča kotororo paš o Slovenský ráj.

Andre vatra diňa eŧta fotoaparata, save odlenas ča jekhvar, le čhavorenge save phirenas andre škola pro dujto stupňos, kaj te keren o fotki pal oda, so lenge phenda. „Rodkeravas avri, sar dikhen o than kaj dživen o terne manuša. Jekh metoda andro avrirodkeriben, savi kerevas pes vičinel „photo-voice“ the džal andre pal oda, hoj o manuša, save peren andro avrirodkeriben, korkore odlen, akor o thana, save haspredal lende anglune,“ phenel the mek kija dothovel, hoj kajse avrirodkeribnaskere metodi phandle la antropologijaha, les palis dine e godí pre Humans of Prague.

„Avka sar andre kada avrirodkeriben the andre buti pro blogos hin predal mande angluňi godí ‚te džanav, sar aver manuša dikhen e luma.‘ Akor ‚lengere jakhenca‘ u adadžives ‚mire lavenca‘,“ phenel o Princ. Sar has andro Letanovský mlýn ta kerdá dokumentarna fotki „Čavorikano dživipen andre romaňi vatra pre Slovensko“ (Growing up in Slovakian Gypsy Colony).

Duj berš pal kaja buti gejla sar dobrovolňikos pre trin čhon andre Nairobi. Džalas pal jekh oda thaneskeri narajipneskeri organizacija – MYSA, savi kerel buti andro čorikane thana andro fora the le športoha, anglunes le fotbaloha, hazdel upre manušengere čačipena. Paš oda le čhavorenge the le terne manušenge

nukinel the aver džanlípene – o Princos odoj kerelas lektoris pal o filmes the fotki.

„Oda has predal mande baro džanlípene, te dikhav, so kerav adadžives. Oda, hoj odoj dikhlom le manušen, save barile andre aver kulturno the socijalno than, man, sar chudlom te kerel Humans of Prague, diňa zor, kaj man te na ladžav, bo sako manuš, sar kempel te chudel te del duma manušeha so les na džanel, ta pes ladžal,“ leperel.

TE O PRINCOS ARAKH'LAHAS LE PRINCOS

„Te tumen na ulanas o Tomáš Princ the o Tomáš Princ bi tumen arakhlahas pro drom andro foros peskere fotoaparatoha – phučlahas tumendar, pal soste duminen, so bi leske phenenas pale?“ phučav.

„Pre oda hin phares vareso te phenel. Te le manušenca pro droma vakerav, ta mišto džanav, sar hin angluno, andre savo idejos manušes arakhav. Avka sar aver manušenge the mange hin varekana pre godí o aktualna veci, aver dives šaj but duminav pal o manuša pašal mande, abo pal miri buti, savi kerdom, abo savi kerava. Akana amen kisitinas te džal pro bijaveskero drom, ta šaj phendomas pal oda, sar som lošalo, sar mange hin pre dzeka te kisitinel o drom, abo pal oda, sar pes manuš šunel te hin pro droma, nane oda sar te hin khere,“ phenel pale.

Paš o fotki kerel the o videji – so leske avel pre godí the ajse, so mangel o manuša. Te lestar vareko mangel o videjos, ta hin igen rado, hoj les hin bacht u šaj kerel, avka sar kamel jov korkoro. „Šaj phenav pal e serija ‚Tel o vasta‘, kaj pro videjos cirdav le manušen, save keren buti le vastenca the le materijaloha. Andre palutne berša oda has pal o čempano, čhuraris, manuš, savo kerel o eroplana, manuš, savo kerel o lavuti, so kerel o luki, tekstilno vitvarňička abo scenografka,“ phenel palal o Princos.

Humans of Prague mek nane ko agor, ča čeporo užarel – kamel te džal the andre aver regijona. Pro droma le fotoaparatoha kamel te džal pale sar avela e jara. Predal o manuša, so genen Romano vodi andre kada berš peršo numeris, diňa o Tomáš Princ jekh koter la genduňatar, savi hin tiš vičimen Humans of Prague.

O TOMÁŠ PRINC (1985)

hin fotografos the filmaris Prahatar. Phirelas pre VOŠ publicistika FHS UK Prahate. Sar sikhľolas has leske but pre dzeka e buti, so kerel o filmovo dokumentaristas o Jan Špáta the leskere kvalitativne avrirodkeribneskere metodi pal e kulturno the vizualno antropologija. Humans of Prague chudľa andro berš 2016 e cena vaš o nekfeder blogos andre suťaža Magnesia Litera. O nav savo hin le blogos sikhavel pro projektos Humans of New York so kerdá americko fotografos o Brandon Stantona. E gendí Humans of Prague, andre savi hin kidlo avri oda nekfeder le blogostar, diňa avri o nakladatelstvos Labyrint.

I „Jsem jejich babička, ale zároveň pěstoun, mám je ve výchově. Celkem čtyři, na dvě další tu čekáme, až přijdou ze školy. Můj syn umřel a snacha to nezvládala, a tak je odevzdala do Klokánku, byly tam dva roky. Já o tom nevěděla – předtím jsem žila s nimi, piplala je od narození, ale snacha mi po smrti syna zakázala je vidat. A tak jsem hodně pracovala, abych přišla na jiné myšlenky. Často jsem myslela na syna. Odjela jsem na čas za dcerou, která se vdala v Německu a která mě k nim pozvala, když viděla, v jakém jsem byla psychickém stavu. Jejich máma se s nimi mezitím nastěhovala ke své

mámě, která z ní ale jen tahala prachy. Nakonec skončili v sociálním bytě, ona ani tak neměla na nájem a děti tam spaly na zemi – to mi všechno později řekly. Dnes má novou rodinu, nového partnera. Ten se o ně nechtěl starat, a tak skončily v Klokánku. Když jsem se to dozvěděla, tak jsem je hned jela navštívit. Přišla jsem za ředitelkou toho zařízení a domluvily jsme se, že dorazím druhý den – aby je na to připravili. Ony se mě pamatovaly, prý říkávaly: ‚Najděte nám tu hodnou babičku, ona si nás vezme!‘ Ale nevěděly, kde mě hledat. Když jsem ten den za nimi přišla, tak mi hned skočily okolo krku: ‚Babi! Babi, zase budeme rodina!‘

Všichni jsme brečeli. Musela jsem pro nás najít byt – což pro ‚Romku se čtyřmi dětmi‘ nebylo vůbec snadné –, musela jsem si je vysoudit, ale nakonec to všechno dobře dopadlo.“

„Tahle je nejmladší, takže si mě už ani nepamatovala a zpočátku mě vůbec nechtěla poslouchat. Vůbec nejedla, bez dovolení šla a brala si bonbóny. Chvilí trvalo, než se rozkoukala, než jsme si na sebe zvykli. Děti musí vidět, že je má někdo rád. A že to s nimi myslí dobře, i když jim zrovna něco zakazuje. Vid?“

„.... a víte, že Spider-Man byl taky fotograf?!“

I „Zbýval asi měsíc do porodu a my leželi s bývalou manželkou jednou ráno doma na posteli. Řekl jsem jí: ‚Měl jsem nádherný sen. O tom, že budeme mít dceru – my to v té době ještě nevěděli. A až půjde do první třídy, tak na sobě bude mít červené šatičky a černé boty.‘ Přesně tak to bylo. Když byla malá, tak jsem manželce ani nepůjčil kočárek. Koupal jsem jí, přebaloval, byl pořád s ní. Dělala na zahradě věnce z pampelišek, a tak jí od té doby říkám ‚Pampeliško‘.“

„Bylo jí čtrnáct, když jsme se rozváděli. Rozhodla se, že chce zůstat se mnou. Byla to pro nás všechny těžká doba, ale společně jsme to zvládli.

Všechno jsme s dcerou prožívali společně – úklid, výlety, vaření. Před rozvodem jsem dělal šéfkuchaře v restauraci na Staromáku, byl pořád v práci, vydělával desítky tisíc, ale pustil jsem to a chodil dělat za osmnáct. Abych se jí mohl věnovat. Vůbec toho nelituju – máme spolu díky tomu dodnes nádherný vztah. Myslím si, že spoustu rodičů na děti v dnešní době zapomíná, málo se jim věnují. Dají jim peníze a myslí si, že to mají odbyté. Asi proto kolem

sebe hrozně málo vidím, že by dcera přišla za tátou, dala mu pusu, chytla ho za ruku – moje dcera to dělá. Nebo mi někdy zavolá: ‚Tati, co děláš? Máš volno? Jdeme s přítelem na diskotéku, pojď s náma!‘ A kdybych jí teď zavolal, co chce koupit k Vánocům, tak by mi řekla: ‚Tati, nechci nic. Stačí, když přijdeš.‘“

I „Som lengeri baba, paš oda len likerav avri sar pestunka. Hine štar džene, pre duj mek užaras, kana avena andal e škola. Miro čavo čoro muľa the e bori palis na birinelas pal lende te bajinel, ta len diňa andro Klokankos, has odoj dur berš. Me oda na džanavas – anglal kada dživavas lenca, ciknorestar len čičkinavas, sar muľa miro čavo, ta e bori man imar na mukhelas andro kher. Ta keravas but buti, kaj pal lende te na duminav. But duminavas pal o čavo. Gejľom pal e čhaj, savi ila e vera andre Německo, joj man vičinda, te dikhlä, savo baro man hin pharipen. E bori gejľa te bešel le čhavorenca ke peskeri daj, savi latar ča cirdelas o love. Pro agor

gejle te bešel andro socijalno kher, no the avka la na has love te poťinel o kher. O čhavore odoj sovenas pre phuv - oda mange palis phende. Akana la hin nevi famelija, nevo murš. Jov pal ala čhavore na kamelas te bajinel, ta len dine andro Klokankos. Te man oda došundom, gejľom maj pal lende. Avľom pal e rjaditelka, u phendžam amenge, hoj te avav aver dives – kaj te phenen le čhavorenge, ko pal lende avela. Jon penge pre mande leperenas, hoj phenenas: „Arakhen amenge ola lačha baba, joj amen lela ke peste!“ No, na džanenas, kaj man te rodel. Te pal lende oda dives avľom, chučile mange khatar e meň: „Babo! Babo, pale avaha

famelija!“ Savore rovas. Kampľa mange predal amende te rodel o kher – oda hin but phares, te san Romňi štare čhavorenca -, kampľa mange te phirel pal o sudi, no pro agor sa dopejľa mišto.“

Kaja hiňi nekcikneder, ta man imar na prindžarelas the pro agor man na kamelas te šunel. Nič na chalas, na phučelas the elas peske o cukri. Čeporo kampelas te užarel, kim arakhlam jekhetani duma. O čhavore musaj te dikhen, hoj len vareko kamel. U hoj kamel vaš lenge o lačhipen. The te len akana vareso na mukhel te kerel. Čačo?“

„.....u džanen, hoj o Spider-Man has tiš fotografos?!“

I „Kampelas mek jekh čhon andre oda te perel tele le čhavoreha u amen mira romňaha (imar laha na dživav) pašľuvahas andro hačos. Phendom lake: „Džavas igen šukar sune. Hoj amen avela čhajori – mek na džanahas, so amenge uľola. U sar džala andre peršo trijeda, avela la urdo lolo viganos the kale topanki.“ U palis oda avka has. Sar has cikňori, ta la romňake na davas e koča andro vast. Landaravas la, davas lake o pherne, somas furt laha. Kerelas andre bar o vjenci le pampeliškendar, ta akorestar la vičinav „Pampeliško“.

„Has lake dešuštar berš, te la romňaha diňam rozvod. E čhaj kamelas te ačhel

paš mande. Has oda predal amende savorende pharo idejos, no pregejľam oda. Savoro la čhaha dživahas jekhetanes – o pratišagos, o vileti, o taviben. Anglal o rozvodos keravas šefkucharis andre reštauracija pro Staromákos, somas but andre buti, zarodavas but love, no gejľom te kerel aver buti kaj chudavas deštheochto ezera koruni. Kak šaj te ačhuvav la čhaha buter khere. Nane mange pharo – bajinavas pal late u vašoda pen igen kamas. Duminav, hoj but daja the o dada pro čhavore bisteren, but pal lende na bajinen. Den len o love the džanen, hoj oda hin savoro. Ta vaš oda pašal mande na dikhav, te e čhaj avel

pal o dad, čumidel les, chudel les vas-testar – miri čhaj oda kerel. Abo mange varekana vičinel: ‚Dado, so keres? Hin tut časos? Džav le piraneha pre diskoteka, av amenca!‘ Te lake akana vičindomas, so kamel te cinel kije Karačoňa, ta mange phendahas: ‚Dado, nič na kamav. Avela mišto, te man aveha te dikhel.“ ●

JÁKOBOVY BARVY

Renata Berkyová / Foto: Nakladatelství DOMINO

Te den, cha, temaren, denaš. „Dávají-li ti jídlo, ber, bijí-li tě, utíkej.“ Tichá prosba, která pomáhá malému chlapci utéct před palčivou bolestí v hrudi a přežít. Sotva osmiletý Jakob – napůl cikán, ze čtvrtiny Rom a ze čtvrtiny Jeniš, prchá lesem v době postižené válkou, kdy pouhá barva kůže znamená smrt. V jedné ruce kámen a ve druhé dřevěnou truhličku, jako poslední zbytky své minulosti, se svíravým strachem a vším, co ho táta stihl naučit. Přežít i když je smrt na dosah.

Kniha Lindsay Hawdon Jakobovy barvy nám předestírá nacistickou genocidu Romů v mikroskopické perspektivě, zpracované velmi citlivě, protkané nenápadným symbolismem, který v závěru vyvrcholí v syrový realismus s dlouhou a hlubokou resonancí. Seznamujeme se postupně se třemi generacemi jedné rodiny, jejichž životní dráhy nám autorka dává téměř všechny najednou, v rozmezí sedmnácti let, až by čtenář mohl na chvíli ztratit půdu pod nohama. Osciluje mezi třemi zeměmi: Rakouskem, Švýcarskem a Anglií a představuje osudy Jakobových rodičů z naprosto odlišných společenských vrstev a etnických skupin, ze kterých se nenápadně prodírají do příběhu paralely, jež se v jeden moment protnou.

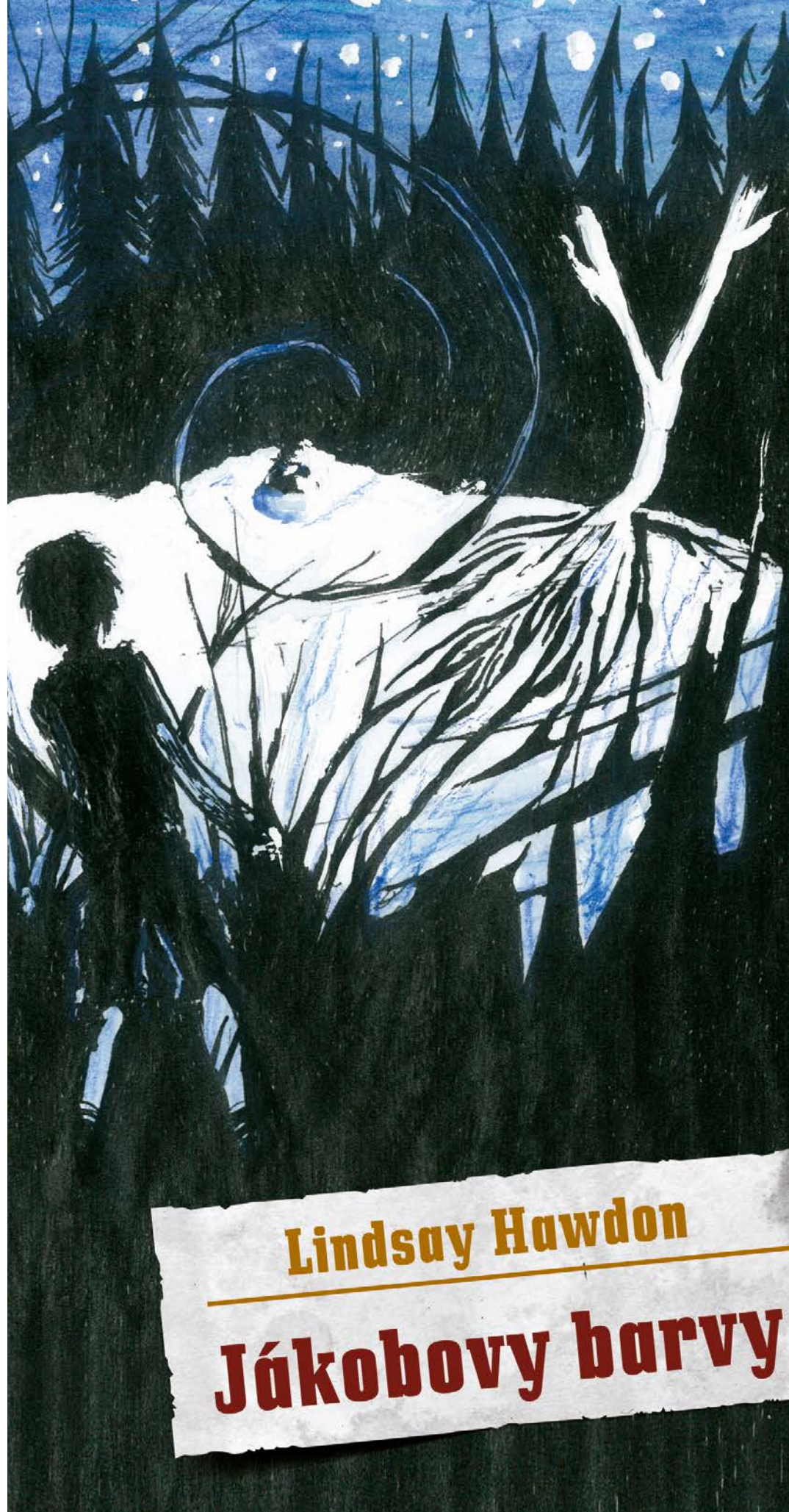

graduje do děsivého procitnutí.

Knížka je svým zpracováním romského holokaustu ojedinělá. Její autorka totiž nejen že přispěla k tak důležitému připomínání nacistické perzekuci Romů, ale vyplnila mezeru v líčení všech těch hrůz, které Romové zakoušeli a po kterých se jich už mnoho nevrátilo domů. Když pátráme po něčí minulosti, probíráme se často fakty a čísly, které shrnují události jako celek. A ne vždy k nám pronikne skutečné vědomí toho, co se opravdu stalo. Lindsay Hawdon nám představila malého chlapce a jeho rodinu, jednotlivce, které postupně poznáváme, až jsou jedni z nás. A my s nimi cítíme. Cítíme tíhu zla, které je pronásleduje, stejně jako nadějný proužek světla, prosvítající v lesích, které ve svých útrokách ukrývají Jákoba.

Román Jakobovy barvy není lehké čtení a vzhledem k tématu by jen stěží bylo. Lindsay Hawdon se však podařilo velice citlivě a sugestivně zpracovat tuto hrůznou minulost Romů do literární podoby, v jaké zamýšlené poselství naplnila do poslední kapky.

Knihu Jakobovy barvy vydalo nakladatelství DOMINO, Ostrava 2017.

LE JAKOBOSKERE FARBI

Renata Berkyová / Foto: Nakladatelství DOMINO

„Te den, cha, te maren, denaš.“ Cicho manglipen, savo del e zor cikne čhavoreske te denašel het olestar sar les dukhal paš o jilo the te predživel. Načirla ochto beršeskero Jakobos – pre jepaš cikán, jekh štare koterendar Rom the aver štare koterestar Jeniš, denašel vešeha andro idejos kaj pachinel o mariben, kana ča tira cipakeri farba anel o meriben. Andre jekh vast o bar the andre aver kaštuno mochtoro, te na bisterel sar dživelas, bara daraha the savoreha, so les o dad sikhada. Te predživel the akor, te o meriben khelel pašal tute.

E gendi E Lindsay Hawdoneskeri Jakobovy barvy amenge sikhavel e nacisticko genocida pro Roma andre mikroskopicko perspektiva, hiňi kerdi jilestar, hin andre o simbolismos, savo pes pro agor visarel pre zoralo realismos so marel andre godi. Prindžaras sikra sikratar trin generaciji andre jekh famelija, e autorka amenge sikhavel lengero dživipen the o drom jekhetanes, pro koter dživipen savo džal dešefta berš, o manuš, savo kada genel, šaj našavel zoralo than tel o pindre. Bondalol maškar trin thema: e Rakusko, e Šviacijarsko the e Anglicko the sikhavel sar dživenas leskeri daj the o dad, save sako perenas andre aver etnicko the manušengeri jekhetanihen. Olestar hin andro vakeriben o paraleli, save pen phanden jekhetane andre jekh than the idejos.

E gendi vakerel pal romano holokaustos avka sar aver gende na.

Predal farbasto irimen vakeriben the oda, sar pen o manuša andre leste šunen, save na musaj le manušeske, so kaja gendi genel te aven pre dzeka, džanla e autorka le manušes te cirdel andro vakeriben avka zorales, hoj šaj duminel, hoj hino tiš andre. Hoj šaj pachinel o thuv andro bala le Javiseske, the šaj pašfon pro čačina the šaj šunen, so zuřimen Lor vakerel peskere čhavorenge. E autorka na irinel but dijalogi the šaj manušeske avel pre godi, hoj del igen but informaciji. No e autorka irinel polokes, na sidarel, the o manuš, so genel e gendi tiš na kempel te sidarel. Bo, savore lavora, vareso ciknoro, so

e autorka del andre angluňi linija, palis sikhavel, so kamel te phenel. Savoro perel andre peste sar valki, u lendar palis šaj dikhen calo kher. Imar džanen, hoj avela varesavi bibacht, džan jekhe kherestar andro kher andro aver, u so palis dikhen upre tel o dachos, oda hin buter, sar užarenas. Igen mišto godaver vakeriben pal oda, so pes ačhila, lavora, save na peren andro vakeriben, oda savoro palis anel bari dar.

E gendi vakerel pal romano holokaustos avka sar aver gende na. Lakeri autorka, na ča hoj na diňa te bisterel sar o nacisti le Romen marenas la perzekucijaha, no tiš sikhada parne thana te pes vakerel pal aja bari bibacht, savi has le Romen, u pal savi but Roma imar na avle pale khere. Te rodas, so vareko predžidila, dikhas o fakta the o numera, save pal oda hine varekaj irimen. Varekana na džanas, so pes čačes ačhila. E Lindsay Hawdon amenge sikhada cikne čhavores the leskera famelija, manušen, save chudas te prindžarel, u palis amen šunas sar jon korkore. Lengere dukha hine the amare. Šunas pharipen, savo anel e bibacht savi len marel, šunas tiš te hin te dikhel andro veš, kaj hino garudo o Jakobos sano koteroro vudud.

O romanos Jakobeskere farbi nane loko gendipen u te dikhas pal soste irinel, ta našti avel. E Lindsay Hawdon irinda e gendi pal kaja bari Romengeri bibacht, jileha the čačikanes u lakere lava maren pre manušengeri godi the o jilo, the na den te bisterel pre kaja bibacht. ●

Pokud na vás hluboce zapůsobil Schindlerův seznam. Sphiľna volba nebo Nabarvené ptáče. pak byste si neměli nechat ujít ani tento silný a nesmírně emotivní román.

VYCHÁZÍ KNIHA FOTOGRAFIÍ ANDREJE PEŠTY

Jana Baudyšová / Foto: Muzeum romské kultury

Literát, výtvarník a amatérský fotograf – **Andrej Pešta**. Zatímco jeho literárního dílo bylo v minulosti již alespoň částečně publikováno, jeho fotografie byly doposud spíše neznámé či známé pouze okrajově. Odkaz významného romského umělce teď představí Muzeum romské kultury.

Od března do října bude v muzeu k vidění výstava Andrej Pešta: Mire Sveti / Světy Andreje Pešty, kterou doprovází vydání unikátní knihy fotografií Andrej Pešta: O Fotki. Publikace přináší výběr téměř stovky fotografií z jeho pozůstalosti, jejíž celkový počet negativů se blíží k jednomu a půl tisíci.

Z fotografování Romů se v historii fotografie postupně stalo zaběhlé téma, které lákalo svojí exotičností a přitažlivostí námětu. Postupně se tak objevila řada autorů, kteří se různými způsoby snažili romskou tematiku zpracovat. Ať už to bylo zachycení života Romů v osadách, nebo jejich „nový“ život ve městech. Snímky Andreje Pešty jsou však jiné.

Podobně jako snímky Evy Davidové i jeho fotografie přinášejí nezaujatý pohled na romskou kulturu přímo z jejího nitra. Andrej Pešta nebyl fotografem v pravém slova smyslu. Aparát používal k zachycení momentů běžného života, tak jako si lidé běžně pořizují snímky do rodinných alb. A právě v nich nacházíme bezelstnou pravdivost a autenticitu zachycené reality, která je pro jeho snímky tak důležitá. Nejde o následování hodnot fotografie a hledání nových přístupů, ale o využití pravé podstaty fotografie – zrcadlení skutečnosti. Dějiny fotografie doposud neznají jiného romského fotografa v Československu v období 50.– 80. let 20. století. O to více je pro nás odkaz Andreje Pešty, který nám prostřednictvím svých fotografií zanechal, důležitější.

Kniha je doplněna statí teoretika fotografie Tomáše Pospěcha, který Peštovu tvorbu zasazuje do širšího kontextu fotografií s „romskou tematikou“ v českých zemích, potažmo na Slovensku, a vzpomínkou ředitelky muzea, historičky a muzeoložky Jany Horváthové. Stav a vývoj sbírky Peštových fotografií přibližuje kurátor Adam Holubovský, historik Dušan Slačka pak autorovu biografii a romistka Milada Závodská společensko-kulturně nejak-

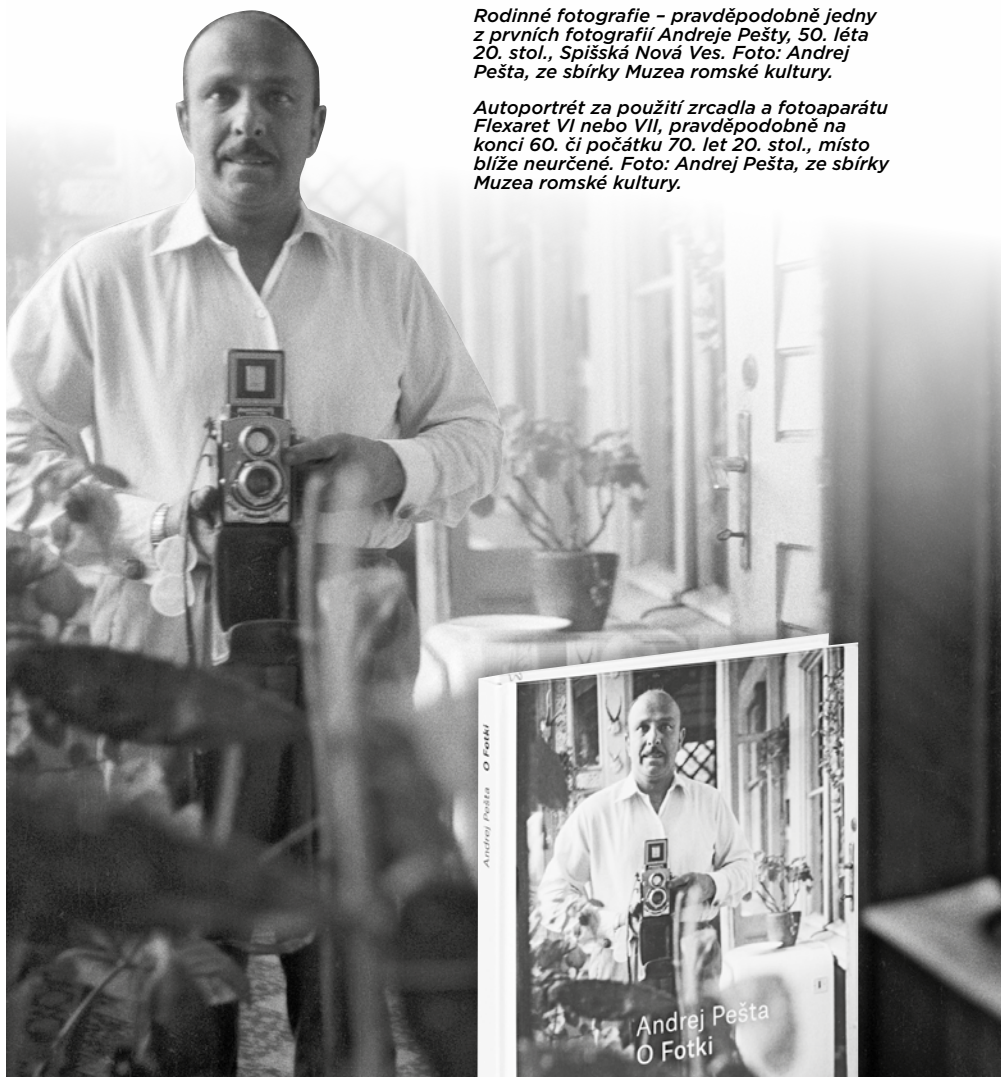
tivnější období Peštova života spojené s jeho členstvím a prací ve Svazu Cikánů-Romů (1969–1973), kdy byly poprvé publikovány jeho literární texty v rodné romštině, které dodnes tvoří spolu s dalšími počiny romských literátů vůbec nejstarší podklady pro standardizaci písemné podoby romštiny. Publikaci uzavírá autorův medailon, který v romském jazyce zpracovaly Jana Habrovcová a Eva Danišová. ●

Knihu lze koupit v internetovém knihkupectví Kosmas a v Muzeu romské kultury v Brně.

Rodinné fotografie – pravděpodobně jedny z prvních fotografií Andreje Pešty, 50. léta 20. stol., Spišská Nová Ves. Foto: Andrej Pešta, ze sbírky Muzea romské kultury.

Autoportrét za použití zrcadla a fotoaparátu Flexaret VI nebo VII, pravděpodobně na konci 60. či počátku 70. let 20. stol., místo blíže neurčené. Foto: Andrej Pešta, ze sbírky Muzea romské kultury.

JE TO TAK VYPRÁVÍ RADEK BANGA

Radek Banga, Renáta Kováčová / Foto: Tomáš Bystrý

V seriálu *Romano gili* (Romská píseň) se věnujeme historii a současnosti některých dobře, ale i méně známých romských písní a písňových textů. Do prvního dílu letošního roku přijal pozvání **Radek Banga** ze známé skupiny Gipsy.cz. Radek si vybral píseň, kterou složil v češtině a do které vtiskl jasné poselství – že „všechno zlé je pro něco dobré“.

JE TO TAK:

*Když není co ztratit,
asi zdá se,
že je čas pustit se a vzdát se,
když není co už vzít,
kupodivu začneš teprve žít a
všechno zlé je k něčemu dobrý.
Doufám, že je to tak,
doufám, že je to tak,
že všechno zlé
je k něčemu dobrý,
že všechno zlé se v lepší
nakonec obrátí,
že všechno zlé,
je k něčemu dobrý,
že všechno zlé skončí
a už se nevrátí,
že je to tak.*

*Když myslíš na všechno,
co si měl,
je to tím,
že to hlavní si neviděl a možná
to bylo nutný –
ztratit všechno je tak smutný,
ale všechno zlé
je k něčemu dobrý.
Doufám, že je to tak,
doufám, že je to tak.
V tu chvíli, kdy Bůh zapomíná
na nás, jsme jak figurína,
co absorbuje a čeká,
zvednout se může ten,
co kleká.
Všechno zlé je k něčemu dobrý,
doufáš, že je to tak,
doufáš, že je to tak.*

JE TO TAK

Píseň **Je to tak** je taková moje srdcovka, mám ji opravdu velice rád. Její text je o životě většiny lidí a měl by být zároveň motivační. Vedle Gipsy.cz působím také jako asistent prevence kriminality a často se setkávám s lidmi, kteří mají velmi špatný život. V té písni se zpívá o naději, že vše zlé je k něčemu dobré, a myslím, že to tak v životě opravdu

je. Někdy člověk potřebuje slyšet, že bude zase líp.

Text této písně je celý v češtině, ale pokud tu píseň budete poslouchat, tak tam naleznete prvky romské melodičnosti a rytmů. Já mám tyhle rytmy rád. Vyrůstal jsem v klasické romské rodině, kde se při oslavách hrály písně jako Gelem, Gelem... a ty rytmy mě pak ovlivňovaly celý život. ●

O ROMECH A GÁDŽÍCH: GÁDŽOVSKÁ PROBLEMATIKA

PAL O ROMA THE PAL O GADŽE: LE GADŽENGERI BIDA

Jan Ort / Foto: redakce

„Jak se vytváří a udržuje hranice jinakosti?“ ptá se romista Jan Ort, autor nového seriálu, jehož díly budeme letos pravidelně v každém čísle přinášet. Při hledání odpovědí se rozhodl vydat cestou narušení stereotypů a jednoznačného obrazu Romů a podívat se blíže třeba na to, proč vznikají a stále existují romské osady, bariéry ve vzdělávání nebo práci.

Na Slovensku existuje malá vesnice, říkáme jí třeba Dědina. V Dědině spolu žijí dospělí a děti, muži a ženy, někteří jsou bohatší, jiní chudší, někteří vzdělání, jiní méně, někteří zaměstnaní, jiní ne, někteří se tu narodili, jiní se přistěhovali. Už více než sto let tu spolu žijí také Romové a Neromové. Žijí spolu v klidu, na malé vesnici se potkávají, zdraví, chlapi se potkávají večer v hospodě u piva. „Mezi námi nejsou rozdíly,“ s oblibou říkají. Přesto se ale v jiných situacích ukazuje, že zástupcům obou skupin jsou přisuzovány biologicky vrozené odlišné vlastnosti. „Cigáni“ tak jsou prý líní, nepořádní, nevytrvalí, žijí přítomností, ale zato si umí užívat života a jsou přirozeně solidární. *Gádžové* se naopak berou příliš vážně, jsou lakomí, sobečtí, na druhé straně ale mají výdrž, umí hospodařit, dobře se v životě zapotřit. Romové mají předsudky vůči *gádžům*, Slováci vůči „*Cigánům*“.

Chtělo by se říct: „To je fér, každý přece máme předsudky, hlavně když spolu žijou v poklidu.“ Jenže tak jednoduché to není. Vesnice není izolovaný pustý ostrov, ale součást širšího společenství, které zdaleka nekončí hranicemi Slovenska. Romové v Dědině se tak dívají na televizi a v ní vidí úspěšné a bohaté Neromy, vedle nich pak Romy, kteří žijí v nedůstojných podmínkách a jsou s nimi problémy. Podobně když dědinští Romové vyrazí za hranice vesnice do nejbližšího města, přestanou být nekonfliktními romskými sousedy a stanou se z nich v očích okolí „*špinaví Cigáni*“, a to bez ohledu na to, jak jsou oblečení. Jindy narážejí na nepřijetí v práci, ve škole, na úřadech.

Zkrátka nejde jen o to, že by Romové a Neromové v Dědině měli vzájemně vůči sobě předsudky a občas se trochu pošuchovali. Jde o to, že v celospolečenském kontextu, ale přes nekonfliktní vztahy i v samotné Dědině, jsou Neromové

považováni za **normální** a Romové za **jiné**. V takové logice se pak snaha překonat bariéry mezi oběma skupinami soustřeďuje na to odstranit **jinakost**, čímž ale existenci té **jinakosti** potvrzuje a Romové tak musí přehlížet hledání řešení **romské problematiky**.

Co když je to ale celé úplně obráceně? Co když to není jinakost Romů, která vytváří bariéru? Co když je to tak, že bariéru buduje sama majorita a spolu s ní vytrvale vytváří jinakost Romů, aby se utvrdila ve vlastní **normalitě**? Zkusme si dát malý příklad: V Dědině žil muž jménem Maťus. Maťus byl Rom, který odmalička poslouchal, že Romové jsou **jiní**, že Romové jsou problém. Tak jako ostatní v Dědině jiný být nechtěl, chtěl

žít normálně. A žít **normálně** znamenalo žít jako *gádžo*. Maťus měl štěstí a postavil si dům jako mají *gádžové*, měl práci jako mají *gádžové*. Ke svému překvapení ale zjistil, že se neromští sousedé k němu mnohdy chovají jako k jinému. S přihlédnutím k Maťově příběhu a k příběhům mnohých dalších Romů je tak možná na čase začít mluvit o **gádžovské problematice**, ve které jsou to především *gádžové* spolu s *gádžovskými* úřady, kteří vytvářejí a střeží hranici **jinakosti**. Jak se ale tato hranice vlastně vytváří a udržuje? Na tuto otázku se pokusíme v příštích číslech hledat odpovědi, a to právě při sledování každodenního života Dědiny, příběhů Maťu, ale i dalších jejích obyvatel.

Romští studenti vysokých škol mohou získat stipendium

STIPENDIJNÍ SOUTĚŽ VYHLAŠUJE ROMSKÝ VZDĚLÁVACÍ FOND V BUDAPEŠTI A V ČR JEJ SPRAVUJE ROMEA, O. P. S.

- Stipendium ve výši od 20.000 Kč – 30.000 Kč ročně
- Možné pro dálkové i denní studium, státní i soukromé školy
- Podpora při studiu – doučování nebo doplňující kurzy

Datum podání přihlášky: Duben 2018 (bude upřesněno)
sledujte www.romea.cz a Facebook ROMEA
Uzávěrka: Květen 2018

kontakt: DENISA MAKOVÁ, tel: 257 329 667,

email: DMAKOVA@ROMEAEEDUCATIONFUND.ORG

WWW.ROMEAEEDUCATIONFUND.ORG nebo WWW.ROMSKASTIPENDIA.CZ

THE VELUX FOUNDATIONS
VILLUM FONDEN & VELUX FONDEN

